

NUORTEN TYÖTTÖMIEN ERIYTYNEET MAAILMAT JA
TYÖLLISTYMISEN ESTEET – Auttoiko Paltamon malli?

Anne Huotari

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

2015

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Anne Huotari	2015
Ohjaaja	Päivi Muranen ja Timo Marttala	
Toimeksiantaja	Paltamon työvoimayhdistys ry	
Työn nimi	Nuorten työttömien eriytyneet maailmat ja työllistymisen esteet – Auttoiko Paltamon malli?	
Sivu- ja liitemäärä	62 + 4	

Opinnäytetyöni käsittelee nuorten työttömien eriytyneitä maailmoja, heidän siirtymiä tarkastelujakson aikana ja työllistymisen esteitä sekä sitä, auttoiko Paltamon malli nuoria työllistymisen polulla. Tutkimusongelmat olen pyrkinyt tiivistämään kahteen kysymykseen: Mitkä nuorten omat voimavaratekijät sekä aktiivoinnin toimenpiteet ja työskentelymenetelmät edesauttavat nuorten siirtymissä ja sijoittumisessa työelämään? Toisaalta, mitkä ovat nuorten työllistymisen esteitä sekä auttoivatko Paltamon mallissa käytetyt ohjauksen menetelmät nuoria heidän mielestään etenemään?

Valitsin opinnäytetyöhöni asiakasnäkökulman siksi, että saisimme tietää, olivatko Paltamon valtakunnallisessa työllisyyskokeilussa käytetyt valmennusmenetelmät ja toimintamallit nuorten mielestä vaikuttavia. Kysyin haastattelussa nuorilta, mitkä asiat tai menetelmät Paltamon mallissa tukivat nuoria ja millaisia siirtymiä heillä on tapahtunut sekä heidän arviotaan tulevaisuuden näkymistä. Nämä kiinnostavat myös Paltamon työvoimayhdistystä, jonka kanssa minulla on toimeksiantosopimus ja tutkimuslupa. Lisäksi halusin avata hankkeen kahden nuorten kanssa työskennelleen ohjaajan haastattelulla erilaisten valmennuksen menetelmien toimivuutta ja vaikuttavuutta.

Työni on selvitys, joka noudattaa teemahaastattelututkimuksen periaatteita. Käytin haastattelussa Paltamon Työtä Kaikille –hankkeen loppuraportissa ollutta salmiakkikuviota, jonka avulla selvitin nuorten siirtymiä. Haastatteluaineisto perustuu kuuden Paltamon mallissa työskennelleen nuoren haastatteluun. Lisäksi haastattelin kahta ohjaajaa. Haastattelumenetelmänä oli puhelimitse toteutettu teemahaastattelu. Analyysissä olen käyttänyt teemoittelua ja tutkimus-tyyppinä fenomenografiaa. Aineistoanalyysin johtopäätöksissä totean, että kaikilla haastatelluilla nuorilla oli tapahtunut siirtymiä ja esittelen perusteluja niihin. Lisäksi pohdin tutkimuskysymyksiini liittyen nuorten valintoihin vaikuttavia voimavaratekijöitä, työllistymisen esteitä yhteiskunnan ja työelämän kohtuullisen rajun rakennemuutoksen keskellä.

Avainsanat: nuoret, työttömyys, työllistymisen esteet, valmennuksen menetelmät, voimavarat

Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Anne Huotari	Year	2015
Supervisors	Päivi Muranen and Timo Marttala		
Commissioned by	Paltamo Labour Force Association		
Subject of thesis	The divided worlds of young unemployed and the barriers of employment. Did the Paltamo project help?		
Number of pages	62 + 4		

My thesis deals with the divided worlds of the young unemployed, the changes they have experienced during the period and the barriers of employment. I ask also, if the full employment project in Paltamo helped young unemployed on their way to the work. The research problems have been summarized in two questions: What are the resource factors of young people and the activating measures and methods of support that contribute to get to the working life. What are the barriers of employment and did the methods of support in the Paltamo project help them in their opinion?

I chose the view of the clients to my thesis in order to get to know, if the methods of training and activities were effective in the Paltamo project. In the interview I asked the young people, what were the issues and methods in the Paltamo project that supported young people and what kind of changes been happened and what are views of the future. These are the questions that also interest by Paltamo Labour Force Association. I have the mandate agreement and authorization of the research with the association. In addition I interviewed two trainers who have worked with young employed. I wanted to clarify how the methods of training worked and what was the effect of them.

My thesis is a survey which is done according to the principles of theme interview. I used in the interview the picture of the final report that has been made in Paltamo project. With that I opened changes of the young people. The material of the interview is based on interviews of six young person who have worked in Paltamo project. I also interviewed two trainers. The method of the interviews was theme interview by phone. In the analysis I used thematising and the type of research is phenomenography. In the analysis of the material I found that with all of the interviewed young people there have been happened the changes and I present the reasons to them. Moreover I discuss the resource factors of the young people concerning their choices and the barriers of employment in the middle of the reasonably sharp restructuring of the society and the working life.

Key words: young people, unemployment, barriers of employment, methods of training, resource factors

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS.....	8
2.1	Tutkimusetiikka	9
2.2	Ajattelun taito ja ilmiöiden tunnistaminen	10
2.3	Tutkimuskysymykset ja tutkimuskohde	11
2.4	Teoreettis-metodologiset valinnat	12
2.4.1	Kvalitatiivinen tutkimusote	12
2.4.2	Teemahaastattelu puhelinhaastatteluna ja teemoittelu	13
2.4.3	Aineistoanalyysin tutkimustyyppiä fenomenografia.....	15
3	PALTAMON TYÖTÄ KAIKILLE –HANKE NUORTEN TYÖLLISTÄJÄNÄ	16
3.1	Nuorten ohjaus ja tuki Paltamon mallissa	17
3.1.1	Nuorten kuntoutusohjaajan toiminta	17
3.1.2	Nuorten ohjausmenetelmät ohjaajan näkökulmasta.....	19
3.1.3	Eriyisnuorten ohjaus.....	20
3.2	Soveltavan taiteen menetelmät ja muut valmennuksen työvälineet.....	21
3.2.1	Sosiaalipedagoginen työote valmennuksen välineenä	22
4	NUORTEN ERIYTYNEET MAAILMAT	24
4.1	Taustoja eriytymiseen	24
4.2	Voimavarat työllistymisen tukena.....	27
4.3	Nettisukupolvi ja digitalisaation tuoma työelämän muutos	28
4.4	Etenijöistä putoajiin salmiakkikuviassa	30
4.5	Kouluttamattomien nuorten toimeentulo	32
5	NUORTEN HAASTATELTUJEN TULOKSIA.....	36
5.1	Ensimmäinen teema: Nuorten siirtymät salmiakkikuviassa.....	37
5.2	Toinen teema: Paltamon mallin vaikutukset nuorten valintoihin.....	41
5.3	Kolmas teema: Ohjauksen ja ryhmätoimintojen merkitys	43
5.4	Neljäs teema: Työllistymisen esteistä	44
6	TYÖLLISTYMISEN ESTEITÄ.....	46
7	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	50
8	POHDINTAA.....	52
	LÄHTEET	57
	LIITTEET	622

ALKUSANAT

Haluan kiittää Paltamon työvoimayhdistys ry:tä ja sen hallitusta siitä, että sain toimeksiantosopimuksen ja tutkimusluvan opinnäytetyötä varten. Kiitos myös siitä, että minulla on ollut opintojeni aikana mahdollisuus käyttää työaika lähioopintojaksoihin työpaikan pelisääntöjen mukaisesti. Paltamon Työtä Kaikille – hanke vei voimia, mutta antoi myös paljon uutta sisältöä opintoihini. Opinnot ovat hyödyntäneet myös yhdistystä erityisesti valmennusmenetelmien soveltamisessa ja esimiesopintojen osalta.

Kiitän oppilaitostani joustavuudesta meitä etä- ja aikuisopiskelijoita kohtaan, sillä työn, perheen ja pitkien matkojen yhteensovittaminen ei ole aina helppoa. Kiitokseni saa opintojeni ohjaaja Sari Kähkönen selkeistä ohjeista ja kannustuksesta opintojeni loppuvaiheessa. Haluan kiittää myös opinnäytetyön ohjaajia Päivi Murasta ja Timo Marttalaa asiallisesta kritiikistä tutkimuskysymysten ja opinnäytetyön sisällön osalta. Pitkän opintoputken päässä näkyi lopulta valoa, jota kohti sinnikkäästi kuljin saavuttaen määränpään.

Lopuksi haluan kiittää läheisiäni, erityisesti aviomiestäni valtavasta henkisestä tuesta, sillä vuorotyötä tekevänä hän on joutunut sovittamaan monta vuotta omaa elämäänsä opintojeni ja matkatyöni tarpeiden mukaan. Kiitoksen saavat myös sukuni naiset, jotka ovat kannustaneet opinnoissa ja ovat itse kukin tavaltaan ikuisia opiskelijoita.

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheen valinta oli vaikea, sillä Paltamon Työtä Kaikille – valtakunnallisessa täystyöllisyyskokeilussa (Paltamon malli) oli niin monta kiinnostavaa ja poikkeuksellisesti toteutettua toimintaa, että siitä olisi löytynyt useita tutkimuksen kohteita. Nuorten tilanne on kuitenkin yhteiskunnallisesti monella tapaa mielenkiintoinen ja tärkeä, siksi päädyin pohtimaan nuorten eriytyneitä maailmoita, voimavaratekijöitä, työllistymisen esteitä, heidän siirtymiään ja sitä, mitkä tekijät Paltamon mallissa tukivat heitä eteenpäin työllistyjän polulla. Paltamon mallissa poikkeuksellista oli se, että kaikilla nuorilla ja muillakin työttömillä oli mahdollisuus työllistyä palkkatyöhön, he saivat muun muassa laajan työterveyshuollon, kuntoutuksia, erilaisia koulutuksia maksutta ja työnantajapaketteja avoimille työmarkkinoille. Tässä tutkimuksessa esittelen Paltamon mallista vain nuorten osuuden.

Halusin tuoda selvityksessäni esille myös nuorten omia näkemyksiä, miten he kokivat Paltamon mallin ja sen valmennuksen keinot, mitkä voimavarat ovat auttaneet eteenpäin ja millaisia työllistymisen esteitä he arvelevat nuorilla yleisesti olevan. Lisäksi pyysin heitä arvioimaan omaa tilannettaan Paltamon mallin loppuraportissa esitellyn salmiakkikuvion avulla, missä he olivat ennen hankkeeseen työllistymistä, missä he ovat nyt yli vuoden kuluttua siitä, kun hanke päättyi ja missä he arvioivat olevansa viiden vuoden kuluttua. Siirtymiä ylöspäin tapahtui kaikilla kuudella haastatellulla ja tulevaisuuden usko oli positiivinen. Se sai minut pohtimaan laajemmin sekä palveluiden että viranomaisten interventioiden merkitystä nuorten työllistymisen polulla.

Esittelen opinnäytetyössä nuorten eriytyneitä maailmoja ja niihin liittyviä ilmiöitä eri tutkimusten ja artikkeleiden avulla. Nuorten heimoutuminen on ohjaajien keskuudessa tunnistettu ilmiö, samoin periytyvä työttömyys. Nuorten eriytymisestä kansainvälisen esimerkin otan Japanista, jossa hikikomori-ilmiöksi kutsuttu huoneistuminen on ollut nuorten miesten ääri-ilmiö jo parikymmentä vuotta.

Työelämän rajujen muutosten keskellä nuoret yrittävät löytää polkuja työelämään. Digitalisoituminen ja vanhojen ammattien poistuminen ja uusien tulemi-

nen vaikuttavat nuorten työllistymiseen. Pohdin, pysyykö koulutusjärjestelmä mukana muutoksessa.

Yksi keskeinen teema tässä työssä on nuorten työllistymisen esteet, jotka johtuvat muun muassa työelämän muutoksista, talouden tilanteesta, nuorten omista olosuhteista ja toimintakyvystä sekä palvelujärjestelmän järjestelmäkeskeisyydestä. Totean, että on esteitä, joita voisi hyvällä tahdolla ja rahalla poistaa, mutta on myös asenteellisia esteitä, jotka ovat vaikeampi pala purtavaksi. Opin näytetyön lopuksi vedän muutaman johtopäätöksen ja pohdin utopioita, mitä pitäisi tehdä, että ihmisarvoinen työ ja elämä olisi mahdollista sekä nuorille että meille kaikille.

2 OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

Opinnäytetyöni aihe oli yleisellä tasolla mielessä jo opintojen alussa, sillä olin ollut kiinnostunut työllistymisen esteistä jo useita vuosia. Aihe kiteytyi Paltamon Työtä Kaikille –hankkeen loppuraporttia kirjoittaessani. Siinä pohdin nuorten eriytyneitä maailmoja, mistä oli puhuttu paljon työkavereiden ja sosiaali- ja terveystoimen verkoston kanssa. Mietin myös, minkä ryhmän työllistymisen esteet ovat yhteiskunnan kannalta merkittävimmät. Halusin myös palavasti tietää, oliko Paltamon mallissa löydetty sellaisia valmennuksen menetelmiä, jotka nuorten itsensä mielestä olivat vaikuttaneet heidän työllistyjän polkuunsa ja valintoihinsa. Näin päädyin aiheeseen NUORTEN TYÖTTÖMIEN ERIYTYNEET MAAILMAT JA TYÖLLISTYMISEN ESTEET – Auttoiko Paltamon malli? Opinnäytetyön ohjaajat pitivät hyvänä ajatusta siitä, että otin nuorten oman näkemyksen tarkastelun kohteeksi.

Alkuperäinen tarkoitukseni oli tehdä opinnäytetyö jo pari vuotta aikaisemmin, mutta kesken opintojeni, minulle avautui ainutlaatuinen mahdollisuus päästä toiminnanjohtajaksi yhdistykseen, joka toteutti ideoimaani täystyöllisyys-hanketta. Niinpä päädyin tekemään kymmentuntisia, erittäin vaativia työpäiviä, 150 km päässä kodistani. Siksi jouduin pyytämään vapautusta opinnoista kahdeksi vuodeksi, mutta näin jälkikäteen ajateltuna se oli hyvä ratkaisu opinnäytetyöni kannalta, sillä asiantuntemukseni olisi aiheesta huomattavasti suppeampi ilman kyseistä työkokemusta. Lisäksi opin tuntemaan henkilökohtaisesti yhteiskunnasta monista eri syistä syrjäytettyjä nuoria, joille perinteinen, eri luokkujen palveluverkko näyttäytyi orjuuttavana ja ”ota itseäsi niskasta kiinni” –objektiivisen ajattelun työssijana. Oma ajatusmaailmani, puhe- tapani ja suhtautumiseni muuttui keskustelujemme myötä, toivottavasti kokemus antoi toivoa myös heille. Tämä kaikki näkyy opinnäytetyöni teoriaosuuden ja metodivalinnoissa, haastattelujen analyysissä, johtopäätöksissä ja pohdinnassa.

Tein tutkimussuunnitelman tammikuussa 2015, mutta olin kerännyt aineistoa, kuten aihepiiriin liittyvää tutkimusta, raportteja, barometreja, lehtiartikkeleita ja kirjallaneiteitä opinnäytetyötä varten jo pari vuotta. Huomasin katselevani lehtiä,

uutisia ja seminaariaineistoja ”sillä silmällä”. Sain huomattavasti apua myös siitä, että olin tallentanut valmiit opintotehtävät omaan kansioonsa tietokoneelle, joten sieltä sain materiaalia muun muassa tutkimusmenetelmiin.

Metodologisia valintoja jouduin pohtimaan viimeiseen saakka, sillä vielä tammi-kuussa tavoitteenani oli tehdä lomaketutkimus kaikille 60:lle nuorelle, jotka olivat työssä Paltamon Työtä Kaikille –hankkeessa sen lopussa 31.12.2013. Selvittäessäni nuorten tavoitettavuutta oli pakko luopua näin isosta otoksesta, sillä nuoret asuvat nyt eri puolilla maata ja useimpien puhelinnumerot olivat vaihtuneet. Niinpä päädyin puhelimitse tapahtuvaan teemahaastatteluun ja otokseksi valikoitui 12 nuorta ja kaksi ohjaajaa. Opinnäytetyön rakenne, haastatteluaineiston analyysi, sen tulkinta, tutkimustyytit ja analysointitavat ovat olleet pohdinnassa pitkään, mutta näistä lisää sivulla 15 kohdassa teoreettis-metodologiset valinnat.

2.1 Tutkimusetiikka

Perinteisesti hyväksytyt tutkimuksen kriteerit, kuten arvovapaus, objektiivisuus, luotettavuus, kriittisyys ja arvioitavuus, eivät sinänsä riitä takaamaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Kriittisesti asemoituvan tutkimuksen on purettava nämä ja muut eettisesti kestävän tutkimuksen kriteerit pohtivan arvioinnin ja analyysin kohteiksi. (Pohjola 2007, 11.). Puutun tässä objektiivisuuteen, sillä pohdin tätä asiaa opinnäytetyöni suunnitteluvaiheessa. Mietin, onko sopivaa, että teen oman, silloisen työpaikkani hankkeesta tutkimuksen. Tilanne kuitenkin selkiytyi, kun valitsin lähtökohdaksi nuorten omat kokemukset hankkeesta. Myös ohjaajani totesivat, ettei objektiivisuus ole ongelma juuri kokemuskäytännön vuoksi.

Pohjola puhuu luottamuksellisuudesta ja tunnistettavuudesta. Sosiaali- ja yhteiskuntatutkimuksessa varsinaisia tutkimuksen kohteita ovat tutkittavat ilmiöt, eivät ihmiset sinänsä. (Pohjola 2007, 21). Haastateltavien yksityisyyttä jouduin pohtimaan, koska kyse on pienen paikkakunnan työllistetyistä nuorista, joten tunnistettavuus on pyrittävä häivyttämään. Siksi en ota haastattelusta suoria lainauksia.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut tutkijan peruskiven, jonka nimi on Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Ohjeissa määritellään seitsemän keskeistä asiaa muun muassa toimintatavoista, tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä sekä avoimuutta ja vastuullista viestintää. Lisäksi tutkijan tulee ottaa muiden tutkijoiden työn ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon niin, että he kunnioittavat muiden tutkijoiden tekemää työtä ja viittaavat heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla ja antavat heidän saavutuksilleen niille kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksessaan ja sen tuloksia sekä muita tärkeitä eettisiä ohjeita. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013, 6.). Lähdeviittausten puutteellisuus on mielestäni yleinen ongelma Suomessa. Valitettavasti meillä ei ole yhtenäistä standardia lähdeviittauksiin, sen olen huomannut lukuisia kirjoja ja tutkimuksia lukeneena. Joskus tutkimustekstistä ei todellakaan saa selvää, mikä on viittausta ja mikä tutkijan omaa näkemystä. Siksi pyrin itse selkeästi erottamaan lähdetiedon ja oman ajatusten virran.

2.2 Ajattelun taito ja ilmiöiden tunnistaminen

Hurtig pohtii mielenkiintoisesti ajattelun merkitystä, sen taitoa erityisesti ilmiöiden tunnistamisessa. Sehän on olennainen taito tutkijalle. Hän miettii, miksi ajattelemisen taitoa ei opeteta korkeakouluopiskelijoille erikseen. Opiskelijoiden odotetaan löytävän ja tunnistavan ajatteluun liittyvät odotukset omin päin sekä kehittävän ajattelemisen taitoa itsenäisesti. (Hurtig 2010, 15.). Mielestäni Hurtigin artikkeli pitäisi olla esimerkiksi ammattikorkeakouluopetuksen aloitusopinnoissa, sillä siinä oli erittäin hyödyllistä pohdintaa vaikkapa kokonaisuuksien huomioimisesta. Siitä olisi hyötyä myös työelämässä.

Laadukkaan opinnäytetyön erottaa Hurtigin mukaan usein siitä, että aihetta ei vain kuvata, vaan valotetaan sen erilaisia puolia, myös sellaisia, jotka eivät heti avaudu, vaan edellyttävät monipuolista perehtymistä ja lukeneisuutta. Tärkeää on myös se, että hän tuo esiin aiemman tutkimuksen herättämiä kysymyksiä ja

kriittisiä, ehkä ristiriitaisiakin elementtejä. Olennaista on, miten tutkija saa tutkimuksensa erilaiset elementit kommunikoimaan keskenään ja miten hän osaa yhdistää oman ajattelunsa siihen, miten muut ovat asioita jäsentäneet. (Hurtig 2010, 23-25.). Juuri erilaisten tutkimusten ristiriita opiskelijana on hämmästyttänyt ja saanut ymmärtämään, ettei ole olemassa vain yhtä totuutta, vaan, on erilaisia tulkintoja totuudesta. Tämä aiheuttaa tutkimuksen luottamukselle suuren haasteen, sillä niitä siteerataan usein omien tarkoituksien mukaisesti. Hurtigin kirja laittoi ajattelemaan ajattelemisen tärkeyttä, ajatteluprosessin yksilöllisyyttä, mutta samalla dialogin merkitystä oman ajattelun kehittymisessä ja että opiskelijan pitää käydä dialogia myös opinnäytetyön sisällä eri lähteiden kanssa.

2.3 Tutkimuskysymykset ja tutkimuskohde

Aiheen valinta on haastavaa erityisesti sosiaalialalla, kun tutkittavana on ihmisen elämä ja yksityisyys, arkaluonteisia kokemuksia tai marginaalissa elävien ryhmien kokemuksia. (Pohjola 2007, 18). Pohjolan toteamus, että sosiaalialan tutkimuksessa tutkitaan ilmiöitä, ei niinkään ihmisiä, sopii tutkimukseeni hyvin. Tutkin ilmiöitä, nuorten työttömien eriytyneitä maailmoita, työllistymisen esteitä ja eri valmennuksen menetelmien sopivuutta nuorille. Nuorten haastattelujen kautta selvitän sitä, miten nuoret ovat itse kokeneet oman tilanteensa ja onko heillä Paltamon Työtä Kaikille –hankkeen aikana tai jälkeen tapahtunut siirtymiä nuorten eriytyneissä maailmoissa, joita kuvaan salmiakkikuviossa (liite 1).

Tutkimusongelmat olen pyrkinyt tiivistämään kahteen kysymykseen: Mitkä nuorten omat voimavaratekijät sekä aktivoinnin toimenpiteet ja työskentelymenetelmät edesauttavat nuorten sijoittumisessa työelämään ja toisaalta, mitkä ovat nuorten työllistymisen esteitä sekä autoivatko Paltamon Työtä Kaikille –hankkeessa käytetyt ohjauksen menetelmät nuoria heidän omasta mielestään etenemään työllistyjän polulla? Tutkimuskysymysten tiivistäminen oli yllättävän vaikeaa. Pääasiallinen kiinnostuksen kohteeni on ollut jo pitkään työllistymisen esteet ja mahdollisuudet niiden poistamiseen. Lopulta päädyin kohdentamisvaiheessa nuorten työllistymisen esteiden poistamiseen. Paltamon mallin kautta päädyin selvittämään myös sitä, mitkä nuorten voimavaratekijät vaikuttavat heidän valintoihinsa ja mitä vaikutuksia hankkeen valmennusmenetelmillä oli. Tä-

mä kiinnostaa myös Paltamon työvoimayhdistystä, jonka kanssa minulla on toimeksiantosopimus ja jolta olen saanut tutkimusluvan.

Koska kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tavoitteena ymmärtää tutkimuskohdetta, haastattelin puhelimitse kuusi Paltamon Työtä Kaikille –hankkeessa työllistettynä ollutta nuorta. Nuoret valitsin ryhmäksi siksi, että se on merkittävin ryhmä hyvinvointivaltion kestävyuden kannalta. Lisäksi nuorille oli Paltamon mallissa järjestetty erityistoimia ja valmennuksen menetelmiä, joiden vaikuttavuutta halusin nuorilta kysyä. Haluan avata käytettyjä menetelmiä, siksi haastattelin myös kahta ohjaajaa hankkeesta.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää keinoja, jotka edesauttavat nuoria siirtymään eteenpäin työllistyjän polulla ja toisaalta löytää työllistymisen esteitä, joita nuorilla on tai joita he kohtaavat.

2.4 Teoreettis-metodologiset valinnat

2.4.1 Kvalitatiivinen tutkimusote

Valitsin laadullisen, siis kvalitatiivisen tutkimusotteen, koska haastatteluilla saan tietää nuorten omia näkemyksiä siitä, mitkä tekijät ovat edesauttaneet ja mitkä tekijät ovat estäneet heidän työllistyjän polun edistymistä ja toisaalta, miten Paltamon mallin menetelmät ovat vaikuttaneet heidän valintoihinsa. Haapaniemen mukaan ihmisten, ja viime kädessä marginalisoitujen ihmisten, arkipäivän kuvaamisella sosiaalityön tutkimuksessa on oikeutuksensa, koska sen avulla voidaan kenties vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja palveluiden kehittämiseen. Asiakkaan äänen kuuluville tuominen voi olla myös voimaannuttavaa, koska se tarkoittaa, että asiakkaan omaa asiantuntijuutta elämänsä suhteen kunnioitetaan. (Haapaniemi 2013, 1.). Erityisesti työttömillä ja varsinkin pitkäaikaistyöttömillä on usein ollut ikäviä kohtaamisia eri viranomaistahojen kanssa, mikä aiheuttaa epäluottamusta koko järjestelmää kohtaan. Siksi on tärkeää, että asiakkaan ääni tuodaan kuuluville, eivätkä pelkästään hankkeen toimijat itse kuvaa toimintoja ja menetelmiä, koska silloin on vaarana liiallinen subjektiivisuus asian suhteen.

2.4.2 Teemahaastattelu puhelinhaastatteluna ja teemoittelu

Teemahaastattelu, joksi puolistrukturoitua haastattelumenetelmää kutsutaan, on kohdennettu haastattelu, jonka ominaispiirteinä pidetään seuraavia asioita. Haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen, tutkija on alustavasti selvittellyt tutkittavan ilmiön tärkeitä osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta. Tämän sisällön- tai tilanneanalyysin avulla hän päätyy tiettyihin oletuksiin tilanteen määräävien piirteiden seurauksista siinä mukana olleille. Analyysin perusteella hän kehittää haastattelurungon. Haastattelu suunnataan tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista, jotka tutkija on ennalta analysoinut. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47.). Teemahaastattelu sopi hyvin valitsemaani aiheeseen, sillä se ja siihen liittyvät ilmiöt olivat minulle tuttuja ja halusin tietää, miltä ne vaikuttivat nuorista, jotka olivat työllisyyskokeilussa mukana.

Olennaista teemahaastattelussa on, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä ja merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.). Vaikka tutkimukseni haastattelussa käytin kysymyspohjaa, siinä oli kuitenkin mahdollisuus tehdä täydentäviä kysymyksiä, mikäli vastaus niitä edellytti ja haastattelussa päästiin näin yksityiskohtaisempiin tietoihin kuin lomakekyselyssä olisi päästy.

Puhelinhaastattelu sopii strukturoituihin haastatteluihin paremmin kuin kvalitatiivisiin haastatteluihin, koska siitä puuttuvat keskustelun näkyvät vihjeet, jotka tarjoaisivat haastattelun kontekstin. Tärkeää on, että haastateltava on ymmärtänyt kysymyksen. Ennen haastattelua on hyvä laatia hyvä ja asiallinen kirje, jolla lähestytään haastateltavia. Puhelinhaastattelulla voidaan tavoittaa kiireisiä tai kaukana asuvia henkilöitä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 65.). Tämän tutkimuksen haastattelussa oli pakko päätyä puhelinhaastatteluun, sillä puolet haastatelluista nuorista oli muuttanut joko työn tai opintojen perässä toisella paikkakunnalle.

Noudatin tutkimusetiikan ohjeita ja tietosuojalakia. Etsin aluksi haastateltavia tekstiviestillä. Noin puolella tavoitelluista puhelinnumero oli vaihtunut, siksi etsin heitä Facebookin kautta. Näin sain sopivan määrän haastateltavia. Yksi nuori kieltäytyi. Olisin halunnut saada haastatteluun mukaan enemmän vaikeimmasa asemassa olleita nuoria, mutta se oli ongelmallista.

Ennen haastattelua lähetin haastateltaville sähköpostin, jossa kerroin tarkemmin, mistä on kyse, sovin haastatteluajasta ja lähetin lomakkeen (liite 2), jossa oli kuvattu niin sanotulla salmiakkikuviolla nuorten eriytyneet maailmat. Kolme kysymyksistäni liittyi kuvioon. Kerroin sähköpostissa haastattelun luottamuksellisuudesta ja miten käsittelen vastauksia. Ilmoitin, että pyydän erikseen luvan sähköpostitse, mikäli haluaisin käyttää sitaattia vastauksista.

Puhelinhaastattelu toimi hyvin, sillä tunsin nuoret ja he uskalsivat kertoa avoimesti mielipiteensä ja ottivat vakavasti haastattelun. Koska kaikilla oli yli vuosi aikaa siitä, kun he olivat olleet työssä hankkeessa, he osasivat arvioida sitä ja sen vaikutuksia omaan elämään yllättävän hyvin. Yleinen arvio oli, että silloin hankkeessa ollessaan he eivät tulleet ajatelleeksi, mitä hyötyä siitä ajasta oli, mutta jälkikäteen sitä pystyi paremmin ymmärtämään. Osa haastatelluista sanoi, että salmiakkikuvio ja sen analyysi olivat mielenkiintoisia ja ne panivat miettimään myös omaa asemaa kuviossa ja mihin siinä on suunta. Lopuksi kysyin, miltä haastattelu tuntui ja kaikki vastasivat, ettei se ollut liian vaikea. Itsellekin haastattelijana se oli myönteinen kokemus, pystyin nauhoittamaan haastattelut kotikoneilla ja purkamaan helposti.

Teemahaastattelun analyysi poikkeaa vain joiltakin osin muusta laadullisen aineiston analyysistä. Aineiston koodaaminen, taulukointi ja aineiston pilkkominen teemoittain auttavat tutustumista aineistoon. (Eskola 2007, 43.). Teemoittelu helpottaa analyysia, kun aineistoa tiivistää teemojen mukaisesti. Eskolan mukaan analysointi kannattaa aloittaa tärkeimmästä teemasta. Lopulta tein niin, että järjestelin aineiston teemoittain ja valitsin aineistoanalyysin tutkimustyyppiä fenomenografian, koska se korostaa ihmisten kokemuksia ja niitä halusin haastatteluilla saada selville.

2.4.3 Aineistoanalyysin tutkimustyyppiä fenomenografia

Fenomenografia on lähestymistapa, jonka avulla voi tunnistaa, muotoilla ja vastata tietyn tyyppiin tutkimuskysymyksiin. Näille tutkimuskysymyksille on yhteistä toisen asteen näkökulma, jossa ollaan kiinnostuneita todellisuudesta siten kuin ihmiset sen kokevat. Ihmisten erilaiset tavat havaita, ymmärtää, tulkita ja käsitteellistää todellisuutta ovat arvokkaita tutkimuskohteita itsessään. (Haapaniemi 2013, 32.). Olen huomannut haastatteluaineistoa purkaessani, että nuorten näkemykset esimerkiksi ryhmätoiminnoista vaihtelevat heidän omien tarpeidensa mukaan, mutta myös arvomaailma vaikuttaa näkemykseen. Fenomenografia tutkii Martonin mukaan ihmisten laadullisesti erilaisia tapoja kokea, käsitteellistää ja ymmärtää heitä ympäröivän maailman eri puolia ja ilmiöitä. Fenomenografia ei ole Järvisen mukaan kiinnostunut ajattelu- ja havainnointiprosesseista sinänsä eikä myöskään jonkin ilmiön syvimmästä ”oikeasta” olemuksesta vaan ihmisen käsityksistä kyseisestä ilmiöstä. (Haapaniemi 2013, 24.).

Vaikka tutkimuskohteena eivät ole käsitysten erojen syyt, ovat käsitysten ilmenemisyhteydet tärkeitä niiden välisten erojen ymmärtämiseksi. Aineiston analyysissä on tarkoitus jäljittää tulkinnallisia ajatuskokonaisuuksia. Käsitykset ilmenevät kulloisessakin tilanteessa siten, että sama ilmaisu voi tarkoittaa eri asioita eri yhteyksissä. (Haapaniemi 2013, 33.).

Tutkijalla on oltava jonkinlainen esiyymmärrys tutkittavasta aiheesta. (Haapaniemi 2013, 33). Tässä tutkimuksessa se toteutuu hyvin, koska tunnen hyvin Paltamon mallin ilmiöt ja oli mielenkiintoista nähdä, miten nuoret kokevat samat ilmiöt ja millaisia eroja nuorten kokemuksissa on. Fenomenografisessa tutkimuksessa erityisesti analyysivaiheessa korostuu tulkinnan eläytyvä luonne. Ilmaisun merkitys riippuu paitsi ilmaisun tekijästä (informantista), myös sen tulkitsijasta (tutkijasta), joka ymmärtää ilmaisun merkityksen oman asiantuntemuksensa ja persoonansa kautta. (Haapaniemi 2013, 34.).

3 PALTAMON TYÖTÄ KAIKILLE –HANKE NUORTEN TYÖLLISTÄJÄNÄ

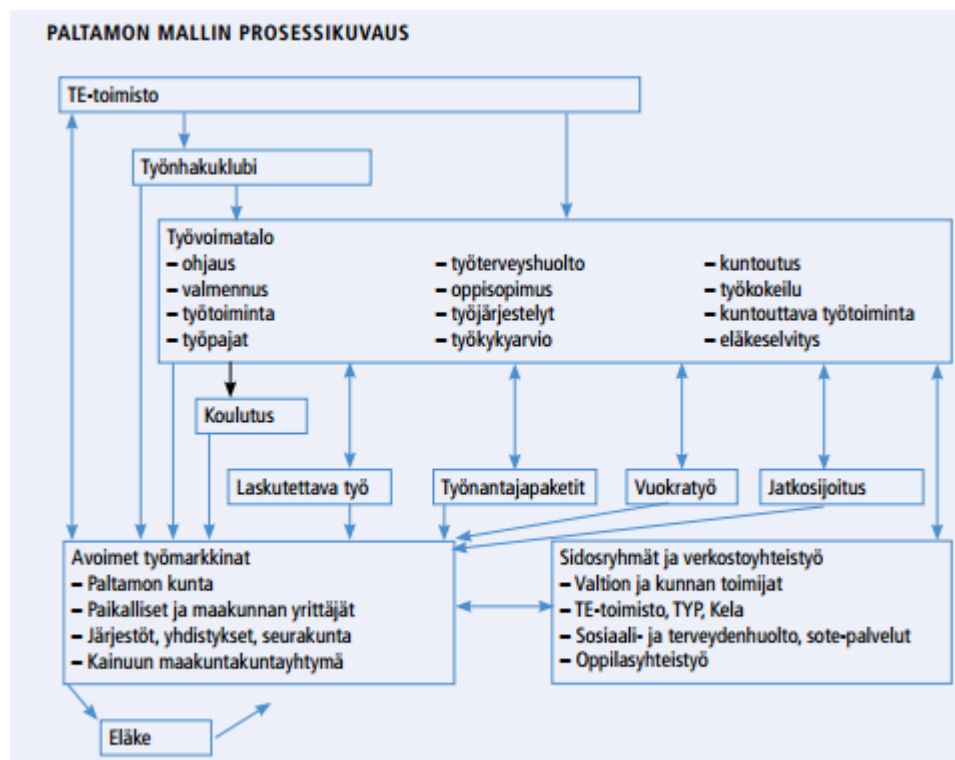
Paltamon Työtä Kaikille –hankkeen (Paltamon malli) tavoitteena on ollut työllistää kunnan kaikki työttömät työnhakijat ja etsiä yhdessä heidän kanssaan yksilöllisiä polkuja avoimille työmarkkinoille. Työllistämismallin perusajatuksena on ollut suunnata työttömille normaalisti kohdistuvaan passiiviseen toimeentuloturvaan käytetyt varata työttömien työllistämiseen palkkatyöhön ja muuhun aktiivointiin. Tavoitteena oli rakentaa kokonaisvaltainen toimintamalli, joka lähtee työnhakijan omista lähtökohdista ja vahvuuksista, eli perinteinen ”työhön etsitään tekijää” –ajattelu vaihdetaan ”tekijälle etsitään sopiva työ” –ajatteluun. (Kokko & Koskinen 2013, 23.). Tavoitteena oli siis löytää työllistetyille mielekäs työ. Koulutuksia hankkeessa järjestettiin itsetunnon kohottamiseen ja jatkuva kannustaminen oli motivaation lisäämisen kannalta tärkeää. Näiden avulla työllistetty innostui vaativampiin töihin ja koulutukseen. Useilla henkilöillä oli terveydellisiä ongelmia, joten heidät ohjattiin työ ja toimintakyvyn kartoitukseen. Hanke-rahoituksella voitiin ohjata henkilö hänen oman motivaation perusteella ja verkoston päätöksellä päihde- tai muuhun kuntoutukseen, jolloin odotusajat jäivät lyhyemmiksi ja kuntoutuspaikka voitiin valita tarpeen mukaan.

Paltamon mallin keskeinen idea on ollut maksaa työn tekemisestä työttömänä olemisen sijaan. Työvoimatalossa työttömistä on tullut työllisiä, he ovat siirtyneet palkkatyöhön välityömarkkinoille, työttömyys- ja sosiaaliturva on muutettu palkaksi ja työsuhteesta on kertynyt eläkettä. Kokeiluhankkeen tavoitteena on ollut tähdätä kokonaisvaltaisella yhden luukun periaatteella hyvinvoinnin edistämiseen, työvalmiuksien parantamiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Kokeilua ei ole rajattu, esimerkiksi vajaatyökykyisiä tai päihdeongelmaisista ei ole jätetty työllistämisen ulkopuolelle. Tavoitteena on ollut pitkäkestoisen tuen avulla hakeutuminen avoimille työmarkkinoille. (Kokko & Koskinen 2013, 24.). Eri-tyisesti nuorille malli oli mahdollisuus päästä kartuttamaan työkokemusta joko omalla alalla tai uudella alalla. Työstä maksettiin palkkaa, joka kerrytti sosiaaliturvaa, mikä kannusti pysymään palkkatyössä verrattuna tilanteeseen, että nuori olisi ollut kuntouttavassa työtoiminnassa tai harjoittelussa, joista ei makseta palkkaa. Hankkeeseen on palkattu nuorille oma kuntoutusohjaaja vuoden 2012

alkaen ja erityisnuorten ohjaaja vuoden 2013 alussa. Heiltä nuoret saivat yksilöllistä tietoa ja tukea valintojensa tekemiseen.

Alla olevasta kuviossa (Kokko & Koskinen 2013, 26) on Paltamon mallin prosessikuvaus THL:n tutkijoiden näkökulmasta. Kuviossa on kuvattu eri toiminnot ja mahdollisuudet, joita Paltamon mallissa oli tarjolla työllistetyille nuorille.

Kuvio 2. Paltamon kokeilun prosessikuvaus (Kokko 2013).

3.1 Nuorten ohjaus ja tuki Paltamon mallissa

3.1.1 Nuorten kuntoutusohjaajan toiminta

Paltamon malliin palkattiin vuoden 2012 alusta nuorille oma kuntoutusohjaaja. Hän teki selvittelyä, suunnittelua ja arviointia nuoren kokonaistilanteeseen, elinympäristöön ja toimintakykyyn liittyen arkielämän haasteista selviämiseen. Lisäksi tehtäviin kuului nuoren mahdollisuuksien arviointi, kirjallisen suunnitelman yhdessä tekeminen ja lävitse käynti, siirtymissä tukeminen ja rinnalla kulminen. Nuorten tilanne kirjattiin valmennuksen ohjelmaan ja sitä käytiin läpi

nuoren luvalla läpi esimiehen, työhön valmentajien ja tarvittaessa työterveyslääkärin tai muun verkoston kanssa. (Koponen 2014, 23.).

Nuorten kuntoutusohjaajana toiminut Birgitta Koponen arvioi hankkeen loppuraportissa työskentelyään nuorten kanssa Paltamossa. Omassa ympäristössä selviytymisen tukeminen on tärkeää, koska jokainen haluaa kuulua jonnekin ja olla tärkeä omassa yhteisössään. Työvoimatalo oli monelle nuorelle tällainen paikka. Toisaalta vieläkin enemmän olisi tarvittu tukihenkilöitä, jotka olisivat voineet auttaa nuoria omatoimisuuteen ja itsenäiseen elämään (kotityöt, ruuanlaitto, siivoaminen, asiointi ja asiakirjoista ja laskuista huolehtiminen). Velkaneuvonnan, sosiaaliohjauksen ja etsivän nuorisotyön kanssa toimiminen ovat erittäin tärkeitä työmuotoja. Nuori tarvitsee yksilöllistä ohjausta, mutta ryhmäohjauksen avulla hän tulee ja pääsee osalliseksi sosiaalisesta ryhmäprosessista. Työpajajakson jälkeen nuori tarvitsee tukea ensimmäisen työpaikkaan. (Koponen 2014, 23-24.).

Nuorten valitseminen painopisteeksi Paltamon mallin toisella jaksolla merkitsi vahvaa panostusta nuorten ohjaukseen, mikä alkoi nopeasti näkyä myös tuloksissa. Kaikki nuoret kävivät työterveyshuollon työterveystarkastuksessa. Ammatillisen kuntoutuksen ja ohjauksen panosta lisättiin, etenkin niillä nuorilla, joilla ei ollut peruskoulun jälkeistä ammatillista koulutusta tai nuori suunnitteli ammatin vaihtoa, mikä oli yllättävän yleistä. Osa nuorista tarvitsi kuitenkin päihde- ja terveyspalveluja ennen koulutukseen siirtymistä. Oikea-aikainen toiminta ja suunnitelmallisuus ovat olennaista vaikuttavuuden kannalta, siksi Paltamon mallin kokonaisrahoitus oli joustava ja tuotti tuloksia. (Huotari 2014, 24.). Paltamon mallin olennainen ero muihin työllisyys Hankkeisiin oli, että nuori sai olla hankkeessa palkkatyössä siihen saakka, kun hän pääsi opiskelemaan tai avoimille markkinoille työhön. Näin mahdollistui pitkäjänteinen työskentely, eikä määräaikainen työ tai harjoittelu loppunut kesken ohjauksen, eikä odotusaikoja kuntoutuksen ja työharjoittelun väliin tullut. Paltamon malli toimi yhden ”luukun” periaatteella, sillä esimerkiksi velkaneuvonta, työterveyshuolto, psykiatrin ja neuro psykologin konsultaatiot tuotiin Paltamoon, joten niihin osallistumisen kynnys madaltui.

3.1.2 Nuorten ohjausmenetelmät ohjaajan näkökulmasta

Haastattelin Paltamon mallissa tekstiilipajan ja myymälän vastaavana ohjaajana toiminutta Marja Leinosta ja halusin tietää tutkimuskysymyksiini liittyen, mitkä työvalmennuksen menetelmät ohjaajalla oli käytössä ja miten ne vaikuttivat nuorten tilanteisiin. Leinosen mukaan hänellä oli käytössä motivoiva keskustelu ja ratkaisukeskeinen työote, jotka käytännön työssä näkyivät ohjaajan mielestä nuoren voimaantumisenä ja asenteen muuttumisena, vuorovaikutustaitojen lisääntymisenä, motivaation kasvuna työhön ja opiskeluun sekä yleisen luottamuksen lisääntymisenä sekä hanketta että koko yhteiskunnan toimintoja kohtaan. Monet nuoret tulivat paremmin ajatelleeksi, miten omat valinnat vaikuttavat elämäntilanteeseen ja sitä kautta tavoitteellisuuden merkitys avautui oman tulevaisuuden suunnittelussa. Muutokseen menee jokaisella aikaa ja eteneminen tapahtuu usein pienin askelin.

Nuoren voimaantumiseen Leinosen mielestä eniten vaikutti läsnä oleminen, ajan antaminen, kuunteleminen ja välittäminen. Niistä syntyi luottamus, joka antoi nuorelle lisää rohkeutta ottaa elämän ohjaket omiin käsiin. Leinonen piti tärkeänä moniammatillisen yhteistyön koordinaatiota, näin nuori itse pysyy tietoisena ohjaajan tai kuntoutusohjaajan avulla, miksi eri tahot ovat mukana ja ettei hänen tarvitse jokaiselle avata aina uudelleen omaa tilannettaan. Näin hän myös sitoutuu paremmin palveluihin ja poisjääminen varatuilta ajoilta vähenee.

Leinonen mielestä hyvä käytäntö oli mestari-kisälli-malli, jossa nuori työskenteli kokeneemman työntekijän työparina. Näin saatiin hiljainen tieto siirtymään puolin ja toisin ja nuori sai varmuutta omaan työskentelyynsä ja oppi työelämän perustaitoja, kuten säännöllisen työhön tulemisen tärkeyden. Hyvää mallissa oli myös töiden räätälöinti nuoren työkykyä vastaavaksi ja tässä työssä mukana oli samassa talossa toiminut työterveyshuolto ja kuntoutuslääkäri. Ongelmana Leinonen näki sen, että kaikille ei aina riittänyt mielekästä tekemistä. Toiseksi palkkataso ei aina motivoinut siirtymään muualla töihin, kun avointen työmarkkinoiden työ nuorilla oli osa-aikaista tai palkka oli pieni. (Leinonen, 2015).

3.1.3 Erityisnuorten ohjaus

Paltamon malliin palkattiin vuoden 2013 alussa erityisnuorten ohjaaja, jolla oli nuorisotyön ja teatteri-ilmaisun ohjaajan koulutukset ja lisäksi kokemusta vaikeiden päihdeongelmien kanssa kamppailevien nuorten kanssa työskentelystä. Loppuraportissa todetaan, että nuorten ohjaajan Kirsi Huotarin mukaan nuorten luottamuksen saavuttaminen oli edellytys sille, että ryhmä lähti suuntautumaan eteenpäin. Se edellytti kuuntelemista, nuorten arvostamista ihmisinä ja kulttuuri eri muodoissaan oli se väline, jolla tartuttiin vaikeisiin aiheisiin. Nämä nuoret kokoontuivat eri rakennuksessa kuin muut työntekijät. Erityisnuorten ryhmän koko ja jäsenet vaihtuivat tarpeiden mukaan. Osalla heistä oli vaikeita päihdeongelmia (alkoholi, sekakäyttö, suonensisäiset huumeet jne). Heitä yhdistivät heikko itsetunto, negatiivinen käsitys yhteiskunnasta, näköalattomuus oman elämän ja valintojen suhteen sekä ajatus siitä, että omat ponnistelut eivät kuitenkaan tuota tulosta. He kokivat olevansa baarialuokkaa, pienen paikkakunnan huhupuheet loukkasivat heidän itsekunnioitustaan. (Huotari 2014, 26).

Verkostotyö oli tärkeä osa erityisnuorisotyötä, lähiverkosto toimi Paltamossa ja siihen kuuluivat etsivä nuorisotyöntekijä, nuorisotyöntekijä, sosiaaliohjaaja, työterveyshuollon terveydenhoitajat, mielenterveyshoitajat ja lääkärit. Alueverkosto toimi pääosin Kajaanissa ja osittain Oulussa ja siihen kuuluivat A-klinikka, päihdetyöntekijät, erityisnuorisotyötä Kajaanissa tehnyt Spartak ja kuntouttavan työtoiminnan kehittäjätiimi koko Kainuussa. Työvoimatalon verkostoon kuuluivat pajojen ohjaajat, työhön valmentajat, kuntoutusohjaaja ja toiminnanjohtaja. Tämän verkoston kanssa ja kulttuurin ja sosiaalipedagogisen työtteen sekä kulttuurisen innostamisen avulla nuorten ohjaaja sai nämä syrjäytyneiksi tuomitut, elämänrytminsä menettäneet ja monien ongelmien kanssa taistelleet nuoret toteuttamaan yhteisiä juttuja ja he kokivat ison muutoksen elämässään. He tekivät Youtubessa olevan Työvoimatalon musiikkivideon, puusta tehdyn taideteoksen ART Kainuu ja ARS Pettu – uivien taideteosten näyttelyyn sekä vaikuttavan Elämä-diasarjan. He olivat yhteistyökumppanina Moricon –tapahtuman (animeja manga) ja useiden muiden tapahtumien järjestämisessä. Yhteisellä tekemisellä elämään tuli rytmiä, sosiaaliset taidot paranivat, löytyi uusia ystäviä, vertaistukea ja apua sai yhdestä paikasta tarpeen tullen. (Huotari 2014, 27.).

3.2 Soveltavan taiteen menetelmät ja muut valmennuksen työvälineet

Sosiaalipedagoginen työote ja siihen liittyvä sosiaalinen innostaminen, motivoiva keskustelu ja ratkaisukeskeinen työote ovat olleet merkittävimpiä Paltamon mallissa käytettyjä valmennusmenetelmiä. Soveltavan taiteen menetelmät ovat olleet käytössä ryhmätoiminnoissa, varsinkin erityisnuorilla.

Taiteen ja kulttuurin vaikutukset hyvinvointiin voidaan jakaa neljään kategoriin, ensinnäkin ne voivat tarjota elämyksiä ja tuottaa nautintoa sellaisenaan, ne edistävät yhteisöllisyyden ja verkostojen muodostumista, lisäävät elinpiirin viihtyisyyttä ja niillä voidaan katsoa olevan yhteys hyvään koettuun terveyteen. (Malte-Colliard & Lampo 2013, 8). Paltamon mallissa käytössä olleet useat kulttuurin ja taiteen eri muodot olivat vaikutuksiltaan merkittäviä. Esimerkiksi karaokeryhmän vaikutukset näkyivät jopa työterveyshuollossa, totesi työterveyslääkäri. Vetäytyvästä miehestä löytyi jo muutaman kuukauden kuluttua itseään paremmin ilmaiseva, rohkaistunut työntekijä. Osa aloitti karaokeryhmässä aluksi laulamalla selin muuhun ryhmään, mutta he uskaltoutuivat jonkun ajan kuluttua esiintymään työpaikkakokouksessa yli sadan työkaverin edessä. Lisäksi he kävivät laulamassa ja laulattamassa vanhuksia päivätoimipaikassa.

Etäämpänä oleva fiktiivinen tapa lähestyä kipeätäkin aihetta tuo sen lähemmäksi. Ihmisillä on tarve saada äänensä kuuluville ja tulla näkyväksi omissa asioissaan, taide antaa siihen mahdollisuuden. Taide antaa kielen sanoittaa alueita, joihin sanat eivät taivu. Taiteella on suora yhteys tunteisiimme, siksi niiden tunnistaminen ja tutkiminen on niin luontevaa taiteen keinoin. Osallistava taide tuo dialogisen suhteen ympäröivään maailmaan, mitä kutsutaan sosiaalisesti innostamiseksi. Parhaimmillaan osallistava taide jättää lähtemättömän elämysjäljen tunnemuistiimme. (Isotalo 2013, 12.). Erityisnuorten ryhmässä käytettiin jo edellä mainittuja osallistavia soveltavan taiteen menetelmiä kuten musiikkivideon tekeminen (www.youtube.com/Laulu_tyovoimatalosta) Työvoimatalon työllistettyjen sanoitukseen. Kuvaavaa oli, että eräs nuori kysyi, voiko hän kutsua ensiesitykseen mummonsa, että mummo näkisi, että hänestäkin on johonkin. Itsetunnon vahvistuminen näkyi nuorissa silmin nähden, he muun muassa alkoivat hakeutua enemmän palveluiden piiriin.

Tavoitteena on tukea osallistujien itseymmärrystä ja toisen kohtaamista tarinallisen ja omaelämäkertaisen taidetyöskentelyn avulla. Soveltava elokuva tarjoaa keinot eettiselle ja voimaannuttavalle kokemukselle. (Laine, Aittokoski & Aittokoski 2013, 69.). Erityisnuorten tekemä diasarja nuorten elämän tärkeistä asioista oli hyvin vaikuttava. Se esitettiin THL:n tutkimushankkeen loppuseminaarissa Helsingissä ja koko sali hiljentyi katsomaan viimeistä diaa, jossa nuoret toivoivat päättäjiltä viisaita päätöksiä, sillä sellaisen he olivat itsekkin tehneet, vaikka heistä ei pitänyt olla mihinkään.

3.2.1 Sosiaalipedagoginen työote valmennuksen välineenä

Sosiaalipedagogisen työn lähtökohta on aina asiakkaan elämän tilanne, ei asiakas itse. Työntekijän ja asiakkaan tarkoituksena on rakentaa dialoginen suhde, jossa he yhdessä määrittävät työskentelyn kohteen. Työprosessi rakentuu dialogisessa suhteessa niin, että kumpikin, sekä asiakas että työntekijä, antavat siihen oman asiantuntijapanoksensa. Tällainen työprosessi on mahdollinen vain, jos dialogi ymmärretään ”kykynä ja valmiutena kuulla toista kiinnostuneena ja ymmärtäväisenä ja todellisena haluna ymmärtää toista niin hyvin, että on valmis muuttamaan omaa näkemystään, jos siihen on hyvä syy”. Dialogissa on kyettävä kohtaamaan erimielisyydet ilman vastakkainasettelua ja oltava valmis tutkimaan myös näkökantoja, joita ei itse kannata. Olennaista dialogissa on suostua tarkastelemaan omia ja toisten näkökantoja ja etsiä uusia merkityksiä. (DalMaso & Kuosmanen 2008, 42.). Varsinkin erityisnuorten kanssa toimiessa, mutta myös muiden nuorten ohjauksessa tärkeintä on dialogi, jossa arvostetaan toinen toisensa näkemyksiä, vaikka ei samaa mieltä oltaisiakaan. Nuoret arvostavat sitä, että heitä kuunnellaan aidosti.

Valitettavasti palvelujärjestelmästä on muodostunut sellainen, että asiakas opettelee asiakkaan roolin ja toimii sen mukaisesti. Näin on käynyt myös TE-palvelujen suhteen. Ne nuoret pärjäävät, jotka osaavat pelata pelisääntöjen mukaan, mutta ne nuoret, jotka eivät osaa hakea oikeaan aikaan koulutukseen tai vastaavat viranomaissääntöjen näkökulmasta ”väärin”, joutuvat karenssiin ja putoavat väliin, mikä lisää epäluottamusta yhteiskuntaa kohtaan. Siksi Paltamon

mallin jälkipuolella korostettiin työllistettyjen aidon kuuntelemisen tärkeyttä ja sosiaalipedagogisen työtteen sisäistämistä ohjaamisessa.

DelMaso ja Kuosmanen korostavat, että sosiaalipedagogiikassa kiinnostus kohdistuu muutokseen. Siinä ihminen itse ja ihmisen suhde maailmaan on jännitteinen, dialektinen. Arkilähtöisen sosiaalipedagogisen työn tarkoituksena on yhdessä asiakkaan kanssa löytää ratkaisuja ja polkuja, jotka kiinnittävät asiakkaan tämän omaan elämään, niin että hän kokee itsensä elämänsä toimijana; vaikuttajana, valitsijana ja vastuunkantajana. (DelMaso & Kuosmanen 2008. 36, 41). Myös Hämäläinen ja Kurki näkevät, että sosiaalipedagogiseen ajatteluun ja toimintaan kuuluu kriittisen suhteen luominen toisaalta traditioon ja toisaalta vallitseviin yhteiskunnallisiin oloihin. (Hämäläinen & Kurki 1997, 13). Valitettavasti nykyiset palvelujärjestelmät kohtelevat asiakkaitaan liikaa objekteina, vaikka tiedetään, että asiakkaan subjektivoituminen edesauttaa palvelun vaikuttavuutta. Nuoret ovat hyvin kriittisiä siihen, miten heitä kohdellaan ja kohtelu objektina ei lisää luottamusta järjestelmään. Usein myös virastoissa käytettävä kieli on byrokraattista, eikä nuori aina ymmärrä sitä. Järjestelmäkeskeisistä palveluista tulisi päästä ihmiskeskeisiin palveluihin.

4 NUORTEN ERIITYNEET MAAILMAT

4.1 Taustoja eriytymiseen

Kautta historian nuoret on nähty sekä yhteiskuntakehitykselle vaarallisena ja tuhoisana että uutta luovana ja potentiaalisena ikäryhmänä. (Mattila-Aalto 2015, 3). Nuoret nähdään sekä uhkana että mahdollisuutena riippuen siitä, miten he voivat tai osallistuvatko he yhteiskunnan rakentamiseen vai tuleeko heistä syrjäytymisen kautta kustannuksia. Vaikka huolestuminen näkyy juhlapuheissa, käytännön tekoja esimerkiksi lainsäädännössä tai johtavien virkamiesten taholta näkyy kuitenkin vähemmän. Nuorten pitkittyneestä työttömyydestä uhkaakin tulla pahin kestävyysvaje suomalaisen työelämään, mikäli tilanteeseen ei puututa nopeasti.

Suomen historian professori Juha Siltala on tehnyt laajan, mutta yllättävän vähän julkisuutta saaneen kirjan *Nuoriso – mainettaan parempi?* Kirja ei kerro nuorista aikuisten näkökulmasta, vaan kokoaa nuorisotutkimuksen näkemyksiä nuorten elämästä ja ajattelusta. Tärkein viesti työelämän suhteen on, että nuoret eivät kaihda työtä, vaan odottavat työltä mielekkyyttä ja merkityksellisyyttä. Johtuuko juuri siitä, että TE-toimistoissa on eniten vapaana puhelinmyyjien paikkoja?

Tutkija Vesa Puuronen pohtii, ymmärretäänkö työttömyys vain omaksi puutteeksi onnistua. Hän näkee, että tuloksellisimpia vallan säilyttämisen menetelmiä nyky-yhteiskunnassa on yhteiskunnallisten riskien individualisoiminen, mikä tarkoittaa sitä, että nuoret eivät käsitä työttömyyttä yhteiskunnallisista tekijöistä johtuvaksi ongelmaksi, jonka korjaaminen vaatii yhteiskunnallista toimintaa, vaan pitävät sitä omista vioistaan tai puutteistaan johtuvana ilmiönä, joka on korjattavissa vain heidän yksilöllisellä toiminnallaan. (Puuronen 2006, 266). Keskustelut eri viranhaltijoiden kanssa viittaavat siihen, että näin eivät ajattele vain nuoret, vaan myös virkakoneisto ja etenkin johtavat poliitikot, jotka viittaavat tutkimuksiin, joiden mukaan työvoiman tarjonta lisää työpaikkoja. Sosiaalisessa mediassa käyty keskustelu vain vahvistaa tuollaista näkemystä. Voikin kysyä, johtuuko nuorten masennus osittain tästä, sillä kymmenien työhakemus-

ten lähettäminen ilman mitään vastausta tai haastattelupyyntöä laittaa pohtimaan, onko vika sittenkin itsessä.

Siltala toteaa kirjassaan, että väestöryhmien välisiä hyvinvointieroja kuvaavissa kyselyissä vuosilta 1995-2005 todetaan jakautuminen köyhiin ja ”resursseiltaan vahvoihin” perheisiin. Vanhempien pienituloisuus tekee nuorten suhdeverkoista kapeita. (Siltala 2013, 58.). Myös Paltamossa ja sen työssäkäyntialueella oli nähtävissä, että erityisesti piilotyöpaikkoihin pääsee suhteilla, mikä lienee yleistä koko maassa. Julkisesti avoimiin työpaikkoihin on aidompi haku, mutta ne ovat usein asiantuntijatehtäviä, joihin nuorilla on harvoin riittävästi työkokemusta. Periytyvän työttömyyden vaikutukset ovat laajemmat kuin yleisesti puhutaan. Myös kouluterveyskyselyn raportissa todetaan, että koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten vanhemmat ovat heikommin koulutettuja, yleisemmin työttömiä ja heillä on yleisemmin toimeentulovaikeuksia. (Luopa, Kivimäki, Matikka, Vilkki, Jokela, Laukkarinen & Paananen 2014, 73).

Siltala analysoi, mistä tuli huonosti voiva nuoriso. Hän löytää syyn 1990-luvun lamasta ja vanhempien työttömyydestä tai työn epävarmuudesta, joka oli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Siltalan siteeraaman tutkimuksen mukaan kolmasosa vastaajista koki työn vaikuttavan kielteisesti perhe-elämään: huono ilmapiiri välittyi lapsiin, joista ei jaksettu huolehtia. Koti ei saanut häiritä töitä. Lisäksi tulivat perheiden talousongelmat, ristiriidat sekä vanhempien sairaudet ja alkoholismi. Niinpä lapset huolestuivat perhesuhteista ja alkoivat oikehtimaan psykosomaattisesti stressioireilla (migreeni, niskasärky, unettomuus, ärtyneisyys ja lievä ahdistus) ja turvautumaan televisioon. Näiden ongelmien on todettu lannistavan lasten oma-aloitteisuutta. (Siltala 2013, 29-30.). Koska tutkitun tiedon valossa päättäjien tulisi tietää, mitä edellinen syvä lama ja leikkaukset aiheuttivat osalle lapsillemme, voidaan aiheellisesti kysyä, ollaanko nyt vuonna 2015 tekemässä samaa virhettä uudelleen.

Nämä 1990-luvun lama-ajan lapset ovat nyt nuoria, joiden pitäisi päästä työelämään ja perustaa perhe, jotta he yhteiskunnan näkökulmasta pystyisivät toteuttamaan sukupolvien sopimusta, jolla kukin sukupolvi maksaa omat aiemmat kustannuksensa ja osallistuu jo eläkkeellä olevien eläkemaksuihin. Mitä pidem-

pään näitä nuoria pidetään työttömänä, sitä enemmän se tuo ongelmia ja sitä kalliimmaksi tuo lasku yhteiskunnalle tulee. Vaarana on, että syrjäytymisen takia he eivät kykene huolehtimaan omista ihmissuhteistaan ja lapsistaan tai siirtymään työelämään lainkaan.

Esimerkiksi maksuhäiriöiden ja ulosottojen määrä on noussut ja siitä on tullut osalle nuorista työllistymisen este. Tilastokeskuksen mukaan osalla nuorista kulutusluottojen, muun muassa pikalainojen käyttö, on riistäytynyt käsistä. Luottoa on lyhennetty ottamalla toiselta luotonantajalta uutta luottoa. Talousongelmista johtuvia maksuhäiriömerkintöjä oli vuoden 2013 alkupuoliskolla 11 %:lla 20-29-vuotiaista, miehistä 13 %:lla ja naisista 9 %:lla. Monet nuoret ovat ymmärtäneet maksuhäiriömerkintöjen vakavuuden vasta siinä vaiheessa, kun merkintä on estänyt vuokra-asunnon, puhelinliittymän tai vakuutuksen saamisen. (Tilastokeskus 2014). Nuorena, joskus ajattelemattomuuttaan, usein rahan puutteen vuoksi tulleet maksuhäiriömerkinnät ja varsinkin ulosottovelat vaikuttavat työllistymiseen heikentävästi ja erityisesti omaan motivaatioon hakeutua työmarkkinoille.

Siltalan kirjan loppupuolella on artikkeli vihaisista nuorista miehistä, nimittäin Suomessa 20-24-vuotiaat miehet ovat kaikkein tyytymättömiä elämäänsä, työhönsä, terveyteensä ja talouteensa. Tässä hän viittaa vuoden 2012 Nuorisobarometriin. Pienituloisuus on nuorilla miehillä yleistä, liikunta ja ystävien tapaaminen vähenee voimakkaasti 20. ikävuoden jälkeen. Itsenäisten kokeiluvaiheiden tärkein ikävaihe tuntuu enemmän uhalta eikä mahdollisuudelta. Ero vuoden 2000 tilanteeseen on merkittävä. (Siltala 2013, 413.). Onko tässä tilastossa viitteitä nimenomaan nuorten miesten lisääntyvään huoneistumisilmiöön, johon palaan tarkemmin sivulla 36?

STM:n selvityksessä todetaan, että nuorten terveyserot ovat merkittäviä oppilaitosten välillä. Toisella asteella ammattiin opiskelevien terveys- ja terveystottumukset ovat heikommat kuin lukiolaisten tai korkea-asteella opiskelevien. Erot näkyvät esimerkiksi suun terveydentilassa, hampaiden hoidossa ja hammaslääkärillä käynnissä. Opiskelujen ulkopuolelle jäävillä nuorilla on muita heikommat terveydenhuollon palvelut. Mielenveyspotilaiden määrä kolminkertaistui mur-

ros- ja teini-ikäisten keskuudessa vuosina 1990-2007. Terveystottumuksissa huolenaiheina ovat erityisesti runsas alkoholin käyttö ja toisen asteen opiskelijoiden kannabiskokeilujen lisääntyminen ja ammattiin opiskelevien runsas tupakointi. Lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt hälyttävästi. (STM 2011, 11-14.). Nämä kaikki tiedot ennakoivat terveyserojen jatkuvaa kasvua vähän ja hyvin koulutettujen välillä, mikä vaikuttaa myös sijoittumiseen työelämään.

Nuorten eriytyneet maailmat näyttäytyvät Siltalan kirjassa enemmän niiden osalta, joilla menee huonosti ja hän kuvaa erittäin laajasti syitä tähän tilaan. Kuitenkin hän haluaa mainita myös sen, että nykyisten nuorten enemmistö on entistä terveempää ja kykenevämpää eläytymään toisten näkökantoihin. (Siltala 2013, 449).

Paltamon mallissa tuli esille työllistettyjen nuorten voimakas eriytyminen, esimerkiksi osa lukion käyneistä ja välivuottaan tahtomattaan tai vapaaehtoisesti pitäneistä nuorista omasivat loistavat taidot esimerkiksi tietotekniikassa, kansainvälistymisessä tai vuorovaikutustaidoissa. Heidän kanssaan pyrittiin löytämään sellainen työ, josta oli hyötyä opintoihin pääsemisessä tai oman alan etsimisessä. Nämä nuoret eivät olleet hankkeessa useita vuosia, vaan lähtivät opiskelemaan seuraavana syksynä. Toisessa ääripäässä olivat riippuvuuksien kanssa kamppailevat nuoret, tyypillisin oli päihde- tai peliriippuvuus, useimmilla oli hankkeeseen tullessa unirytmiksi kääntynyt väärinpäin ja elämänhallinnassa muutenkin ongelmia.

4.2 Voimavarat työllistymisen tukena

Tutkija Marja-Leena Manka avaa tutkimusryhmänsä kanssa psykologisen pääoman käsitteen. Hän siteeraa Luthansia, joka on määritellyt psykologisen pääoman seuraavasti. Se on henkinen voimavara, jonka on tunnistettu olevan keskeinen tekijä yksilöiden menestymisessä ja hyvinvoinnissa. Sillä tarkoitetaan ihmisen vahvuuksia, käsityksiä työstä ja yleistä suhtautumista elämään. (Manka, Larjovuori & Heikkilä-Tammi 2014, 6). Suhtautuminen uusiin asioihin ja henkilön omat voimavarat määrittävät paljon sitä, miten ihminen reagoi, kun häntä

pyydetään osallistumaan esimerkiksi aktivointitoimiin. Näkeekö hän sen uhkana vai mahdollisuutena, jota kannattaa kokeilla? Mahdollisuuden näkijä haluaa avata uuden oven elämässään, mutta uhkan näkijä pelkää jo etukäteen ja voi olla, ettei hän ota lainkaan selvää, mitä mahdollisuuksia aktivoinnissa olisi. Vaikeimmissa tapauksissa työnhakija ottaa mieluummin karenssin, kuin ottaa yhteyttä palvelun tarjoajaan.

Psykologisen pääoman merkitys on äärimäisen tärkeä, mutta huomioidaanko sitä esimerkiksi viranomaistoiminnassa ja palveluissa. Miten palvelun tarjoaja voi tietää, millainen henkilön todellinen tilanne on, jos asiointi tapahtuu netin kautta tai aikaa on vain 15 minuuttia? Haastattelussa kävi ilmi, että vaikeassa elämäntilanteessa oleva nuori joutuu selittämään vaikeaa tilannettaan useissa eri palveluissa ja pahimmassa tapauksessa sosiaalityöntekijä tai päihdetyöntekijä vaihtuu usein. Henkilö kokee sen ahdistavana.

4.3 Nettisukupolvi ja digitalisaation tuoma työelämän muutos

Ensimmäistä kertaa historiassa on yhteiskunnan keskeinen innovaatio selkeämpi ja helppokäyttöisempi lapsille kuin heidän vanhemmilleen. Digitaalisen median avulla nettisukupolvi kehittää ja levittää oman kulttuurinsa kaikkialle yhteiskuntaan. Lähes jokaisella nuorella on oma profiili sosiaalisen median sovellutuksissa kuten Facebookissa. Nettisukupolvella on uusi näkökulma yhteistyöhön, vanhemmuuteen, yrittäjyyteen ja vaikuttamiseen. (Tapscott 2010, 14.). Tämä kaikki vaikuttaa tietysti myös työelämään, työpaikkojen voimakkaaseen rakennemuutokseen, johtamiskulttuuriin ja nuorten työllistymiseen. On pakko kysyä, onko koulutusjärjestelmämme pysynyt muutoksen perässä. Jos nuori onnistuu käymään peruskoulun koskematta lainkaan tietokoneeseen, tuleeko siitä työllistymisen este, sillä lähes kaikissa töissä tarvitaan ymmärrystä, miten tietotekniikka toimii. Kaikilla vanhemmilla ei ole varaa ostaa tietokonetta, joten syntyykö epätasa-arvoinen tilanne ja alkaako syrjäytyminen jo lapsena näinkin perusasiassa kuin atk-osaamisessa.

Digitalisaatio antaa mahdollisuuden myös paltamolaiselle nuorelle aiempia sukupolvia paremmin työskennellä omalla paikkakunnalla riippumatta siitä, missä työpaikka sijaitsee. Tätä ei kyetty hyödyntämään kovin voimakkaasti Paltamon mallissa, mutta verkkolehti Paltari oli siitä hyvä esimerkki. Lehden toimituksessa etätöitä tehnyt nuori äiti pystyi hoitamaan lapsensa kotona ja hoitamaan osaikatyönsä joustavien työaikojen puitteissa. Työssä ei mitattu enää työaikaa, vaan työn tulos oli tärkein.

Tapscott ennustaa sukupolvien suuren törmäyksen tapahtuvan työpaikoilla, jossa rento nettisukupolvi kohtaa perinteiset suurten ikäluokkien työnantajat. Kyse on kahden erilaisen työskulttuurin törmäyksestä. Nuorten käyttämät omat koneet ja ohjelmat ovat edistyneempiä kuin perinteisten työnantajien. Eikä ongelma ole vain tekninen, sillä hierarkkinen johtamisen malli on vanhanaikainen innovatiiviseen, välittömään ja tietoon perustuvaan internetin kautta tapahtuvaan työskentelemiseen. (Tapscott 2010, 170.). Suomalaisilla työpaikoilla keskustellaan tänä päivänä, saako työntekijä käyttää työaikana älypuhelintaan, sen kun katsotaan häiritsevän työntekoa. Nuorille digitaako korvaa perinteisen kahvitauon. Vanhemman työntekijän mielestä nuori saattaa vaikuttaa laiskalta, kun hän ei juttele perinteisiä työpaikan kahvitaukojuttuja, vaan näpyttelee puhelintaan. Osalle älypuhelimesta on tullut addiktio, jolloin hänen on jatkuvasti katsottava, onko uusia viestejä tullut tai mitä kaveri on Facebookin mukaan puuhannut. Tämä, niin kuin muutkin addiktiot voivat muodostua työllistymisen esteeksi.

Jos yhä suurempi osa työstä on virtuoosista, tulisi työn aikataulujen oikeastaan muuttaa muotoaan, jopa vetäytyä taka-alalle. Koko työn käsite olisi oikeastaan korvattava toisella. Oleellista on, että työtä ohjataan ja tuetaan toisella tavalla kuin rutiinityötä. Ohjaus on lähinnä innostamista, luovuuden tukemista, ilon etsimistä ja tyylin hiomista. (Riikonen, Makkonen & Smith 2004, 104-105.). Paltamon mallissa kokeiltiin uusia työn muotoja. Lastenhoito otettiin osaksi työtä ja työntekijä teki sen lisäksi jonkin sovitun työn etätöinä.

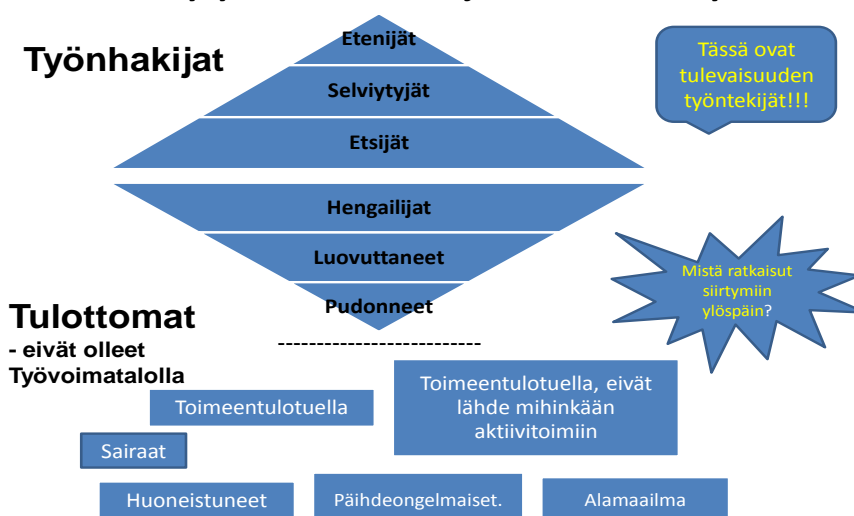
Digitalisaation tuomia tulevaisuuden mahdollisuuksia ja uhkia nuorten työllistymiselle emme vielä edes tiedä, sillä kehitys on niin voimakasta. Etlatieto Oy:n toimitusjohtaja Petri Rouvinen kuvaa Divian seminaarissa pitämässään puhees-

sa, kuinka digitaalisuus rikkoo vanhan muotin, jonka mukaan töitä tehdään. Hän arvioi, että noin kolmasosa nykyisistä työpaikoista häviää ja loput muuttavat muotoaan. Digitalisaatio johtaa työpaikkojen eriytymiseen, jossa asiantuntijatehtävät ja fyysiset työt säilyvät, mutta väliin sijoittuvat keskitason työtehtävät katoavat. Rouvinen suosittelee nuorille suuntautumista työtehtäviin, jotka ovat koellee vaikeita, kuten luova ala ja sosiaalinen kanssakäyminen. (Kallionpää 2015). Myös Paltamon mallissa oli selkeästi nähtävissä, että perinteisten työpaikkojen puute työssäkäyntialueella oli suurin työllistymisen este. Nuoret olivat saaneet koulutuksen perinteisille aloille, joissa työpaikkoja ei enää ollut, eikä uusia ollut tulossakaan kuin korkeintaan eläköitymisen kautta.

4.4 Etenijöistä putoajiin salmiakkikuviossa

Paltamon Työtä Kaikille –hankkeen loppuraportissa kuvataan nuorten eriytyneitä maailmoja salmiakkikuvion avulla. Nuorten eriytyminen oli Paltamon mallissa silmiin pistävää. Nuoret ajautuvat yhä kauemmaksi toisistaan peruskoulun jälkeen. Toiset osaavat ja kykenevät ottamaan irti kaikki koulutuksen mahdollisuudet esimerkiksi kansainvälistymisestä, tietotekniikasta ja harrasteryhmistä. Toinen ääripää on jo peruskoulun jälkeen syrjäytymiskehityksessä olevat ja erityisesti syrjään vetäytyvät nuoret, sillä heidän syrjäytymistään ei välttämättä edes huomata lyhyillä virastokäynneillä. (Huotari 2014, 51.).

Nuorten eriytyneet maailmat ja arvioidut siirtymät

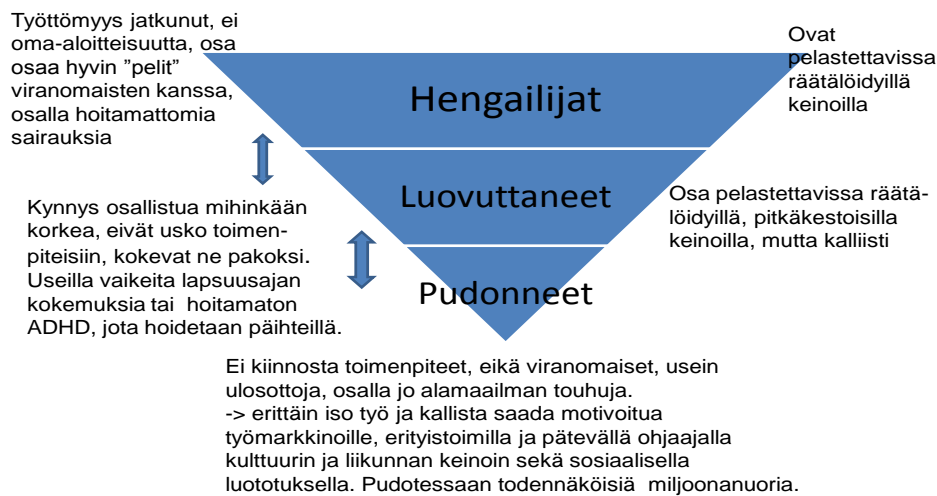
Kun kuviota tutkitaan tarkemmin, voidaan todeta, että osien koot kuvaavat yleisellä tasolla määriä, minkä verran nuoria arvellaan olevan kussakin ryhmässä. Etenijöitä on siis vähän työttömänä, mutta hekin tarvitsevat usein tukea tai ainakin sopivan työharjoittelupaikan, joka tukee heidän tulevaa koulutustaan. Väli-vuoden viettäminen lukion jälkeen voi merkitä pääsyä eteenpäin tai pahimmas-sa tapauksessa luisua alaspäin. (Huotari 2014, 52.).

Nuorten eriytyneet maailmat

Paltamon kokemusten perusteella kasvaa huoli siitä, putoaako yhä enemmän nuoria salmiakkikuvion yläosasta alaosioon. Kaikki nuoret eivät tiedä, mitä haluaisivat tehdä isona, monen tulevaisuus riippuu paljon siitä, miten he viettävät ”ajelehtimisaikansa”. Hyvät ihmissuhteet, vanhempien tuki ja harrastukset ehkäisevät turhautumisen tunnetta ja syrjäytymistä. Kaikilla ei valitettavasti ole niitä. (Huotari 2014,53).

Nuorten eriytyneet maailmat ja siirtymät 2

Ah 2013

Salmiakkikuvion alaosion nuorilla on jo erilaisia ongelmia, ylivelkaantuneisuus ja huonot viranomaiskokemukset vaikeuttavat tukitoimia, sillä usko siihen, että tuki on todella heitä varten on monella jo hiipunut. Heillä voi olla myös hoitamattomia sairauksia, joita lääkitään erilaisilla päihteillä tai sekakäytöllä. Alaosion nuorten pääseminen yläosioon edellyttää yhteiskunnalta isoja taloudellisia ponnoksia sekä yksilövalmennukseen että oikea-aikaiseen kuntoutukseen. (Huotari 2014, 54.).

4.5 Kouluttamattomien nuorten toimeentulo

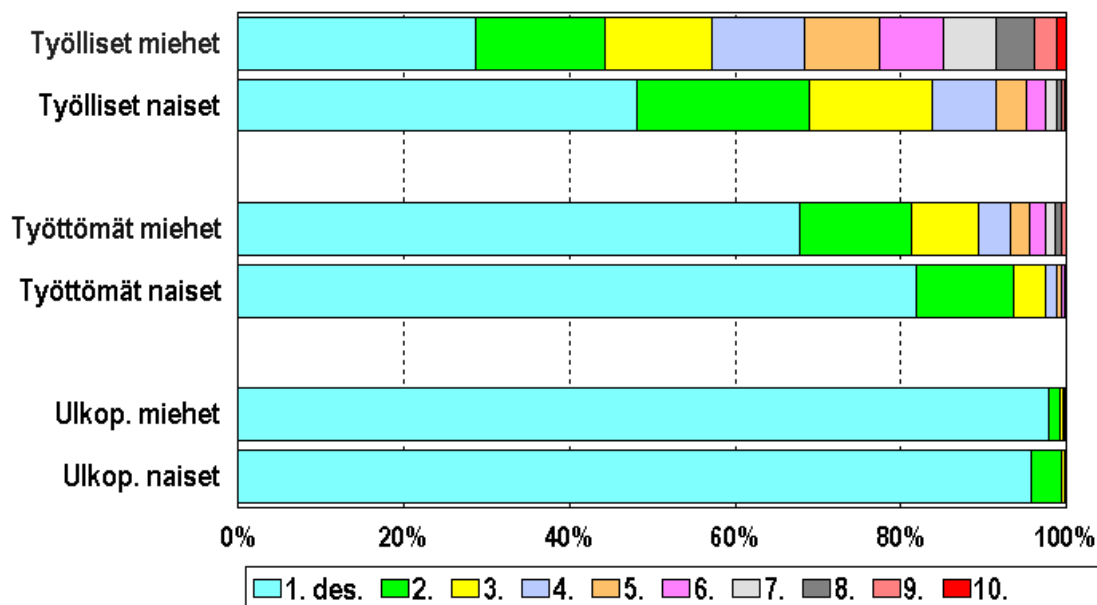
Tilastokeskuksessa pitkään työskennellyt tutkija Pekka Myrskylä esitteli Ihmisarvo-foorumissa runsaan diasarjan nuorten siirtymistä, koulutuksen merkityksestä työllistymiseen ja toimeentuloon. Erityisenä tutkimuskohteena hänellä on ollut kymmenet tuhannet "kadonneet" nuoret, jotka eivät ole TE-toimiston tilastoissa, eivätkä toimeentulotuen hakijoina. Paltamon mallissa todettiin, että nuorten pitkäaikaistyöttömyyteen liittyy usein ammatillisen koulutuksen puute, oman alan koulutuksen puute tai elämänhallinnan ongelmat. Nämä syyt vievät nuoria köyhyyteen ja toimeentulotukiriippuvuuteen.

Alla olevasta diasta voi nähdä, että valtaosa nuorista kuuluu alimpaan tulodesiiniin, vaikka heistä osa on työssä silloin, kun heillä on vain perusasteen koulutus.

Naisista jopa puolet kuuluu alimpaan tulodesiiliin työssä ollessaan, se kuvastaa kouluttamattomien naisten huonoja palkkoja, osa-aikatyötä tai nollatuntisopimuksia. Työttömistä yli 70 %:lla on alimman tulodesiilin tulot. Kuvio kuvastaa hyvin nuorten työmarkkina-asemaa, jos heillä on vain perusasteen koulutus.

Kuvio 67. Työllisten, työttömien ja syrjäytyneiden (18-29-vuotiaat, vain perusasteen koulutus) kuuluminen tulodesiileihin sukupuolen mukaan 2008

Lähde: Tilastokeskus/Työssäkäyntitilasto

5.3.1. Heimoutumisen ääri-ilmiönä huoneistuminen

Haastattelin opinnäytetyötä varten erityisnuorten ohjaaja Kirsi Huotaria saadakseni vastauksia tutkimuskysymyksiini. Hänen mielestään nuorten maailmat ovat eriytyneet voimakkaasti, koska yhteiskunnallinen sirpaloituminen on niin voimakas ja yhteinen suomalaisuus on menettänyt yleismerkityksensä. Luokkaistuminen ja heimoutuminen on voimistunut ja nuoret eivät ole toistensa kanssa tekemisissä yli heimorajojen, vaikka käydäänkin samaa koulua. Sosiaalinen media vahvistaa heimoutumista. Netti on lisännyt netti- ja peliriippuvuutta, joka näkyy nuorissa. Periytyvä työttömyys näkyy erityisnuorissa ja ohjaaja näkee, että poliittiset päätökset ja koventunut puhe sosiaaliturvan rangaistusluonteisesta leikkaamisesta, opiskeluoikeuksien rajaamisesta ja työssäkäyntialueen laajentamisesta lisäävät nuorten poteroitumista vanhempiensa luokkaan. ”Antaa

mennä, kun on alamäki” –ajattelu lisääntyy ja negatiivinen suhtautuminen julkiseen valtaan voimistuu, mikä asettaa haasteita myös palvelujärjestelmälle.

Huoneistuminen on ohjaajan mielestä huolestuttavasti lisääntymässä, koska palveluihin pääsy on sirpaleista ja usealla luukulla juoksemista. Näköala kaventuu ja apua ja tukea tarvitseva nuori kääntää selkänsä koko yhteiskunnalle, myös omalle perheelleen, joka on voimaton. Etsivä nuorisotyö voi tehdä jopa kaksi vuotta töitä yksittäisen nuoren kanssa, eikä ovi silti aukea. (Huotari, 2015).

Japanin huoneistumisen ilmiö tuli julkisuuteen Suomessa vuonna 2000, kun japanilainen nuori poika ampui bussissa matkustajan. Hikikomori-ilmiöstä kertoo myös The New York Times – lehden artikkeli, jossa kuvataan muutamien poikien sulkeutumista huoneisiinsa vuosikausiksi, yksi poika oli ollut parikymmentävuotiaana puolet elämästään huoneessaan. He eivät mene kouluun, eikä heillä ole ystäviä. Yhteys ulkomaailmaan on television ja tietokoneen välityksellä. Artikkelissa kerrotaan New Start – toiminnasta, jonka kautta osa nuorista on pääsemässä takaisin elämään. Hikikomori-ilmiöksi on määritelty yli kuuden kuukauden eristäytyminen ilman sosiaalista kanssakäymistä. Asiantuntijoiden mukaan Japanissa 80 % heistä on poikia ja heitä on eri arvioiden mukaan 100.000 – 1.000.000 nuorta. (Jones 2006).

Suomessa hikikomori-ilmiöstä on puhuttu kovin vähän julkisuudessa. Ehkä on juuri suomalainen tapa pukea ilmiöt byrokraattisilta kuullostaviksi sanoiksi, kuten syrjäytyminen. Vuonna 2013 televisiossa esiteltiin dokumenttiprojekti Komerot – kadotettujen nuorten tarinoita. Projektissa valokuvaaja Lilja Tamminen ja tuottaja Jalmari Eskelinen tekivät ensin valokuvanäyttelyn ja myöhemmin yhteisörahoituksella myös kirjan. He kuvasivat 19-29-vuotiaiden syrjäytyneiden nuorten asumista ja elämäntilanteita haastatteleamalla kymmentä nuorta. Heidän mielestään komeroitumisilmiö on Suomessa syrjäytymisen kova ydin, useimmilla on mielenterveysongelmia, fobioita ja välttelykäyttäytymistä. He korostavat, että kaikki yhteiskunnan ulkopuolelle pudonneet eivät ole syrjäytyneitä, vaan osalla on sosiaalisia suhteita, jotka pitävät heidät mukana maailmassa. Myös Suomessa suurin osa komeroituneista on miehiä. Dokumenttiprojektiin komeroi-

tuneet nuoret löytyivät netissä levitetyn rekrytointilomakkeen avulla. Tammisen mukaan jokaisella on oma tarina, osa on pärjännyt jopa hyvin koulussa, mutta aikuiselämään astuminen onkin shokki. Omilleen muuttaessaan hän huomaa, ettei selviäkään byrokratiaviidakosta ja arjen askareista. Ensimmäisiä merkkejä yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä on se, ettei nuori välitä huolehtia enää itsestään ja ulkonäöstään, kaveripiiri jää taakse, jos sitä on ollut ja kotiaskareita ei jaksa tehdä. Useimmat uppoutuvat pelimaailmaan ja kaltaistensa kanssa netikeskusteluihin. Komeroitumisen ehkäisemiseksi dokumentin tekijät esittävät, että työ- tai koulutuspaikka pitäisi löytyä mahdollisimman pian valmistumisen jälkeen ja hoidoksi etsivän nuorisotyön lisäämistä ja hoitopaikkoja. (Havula 2013.).

Erityisnuorten ohjaaja Paltamosta esittää myös Paltamossa esille tulleen ilmiön ehkäisyyn itsetuntemuksen vahvistamista, sillä mikäli nuori on itseltään hukassa, hän ei voi asettaa päämääriä ja ajelehtii ajopuuna tilanteesta toiseen. Nuori tarvitsee onnistumisen kokemuksia, että hän saa käyttää kykyjään ja taipumuksiaan. Lisäksi hän tarvitsee tukea, sillä jos nuori kokee yhteisön suhtautuvan häneen aliarvioiden, oma suunta voi kadota ja negatiivisuus lisääntyy. Nuorten kanssa työskentelevien tulee olla aitoja ja kohdella nuorta arvostavasti objektin sijaan. (Huotari 2015).

5 NUORTEN HAASTATELTUJEN TULOKSIA

Haastatteluun osallistui lopulta kuusi nuorta, jotka olivat olleet Paltamon Työtä Kaikille – hankkeessa työllistettyinä 2009-2013 välisenä aikana. Pyysin haastattelua viideltätoista nuorelta, joista siis kuusi osallistui, yksi ilmoitti kieltäytyvänsä, koska ”ei jaksaa tuollaisia”, kaksi lupautui, mutta heitä ei saatu kiinni puhelimitse määräämäänsä mennessä ja kuusi ei lainkaan vastannut tekstiviestiin. Syynä voi olla, että puhelinnumero on vaihtunut. Osa sain kiinni Facebookin kautta.

Aluksi esitän haastatteluun osallistuneiden nuorten taustatietoja. He olivat nyt 20-27 -vuotiaita, kolme miestä ja kolme naista. Aluksi oli vaikea saada miehiä mukaan, mutta lopulta onnistuin. Puolet asuu edelleen Paltamossa ja puolet eri puolilla Pohjois- ja Keski-Suomea. Kaikki asuvat omassa vuokra-asunnossa, mikä kuvaa hyvin sitä, että Paltamon mallissa saadulla palkkatulolla oli mahdollisuus irtaantua lapsuudenkodista omaan asuntoon, tämä kävi ilmi myös haastattelussa. Periaatteessa he kaikki ovat yhtä lukuun ottamatta ansiosidonnaisella työttömyysturvalla, mutta vain kaksi on työttömänä. Yksi opiskelee ansiosidonnaisen työttömyysturvan koulutustuella, yksi on osa-aikatyössä ja saa soviteltua työttömyyspäivärahaa ja yksi on kuntouttavassa työtoiminnassa ansiosidonnaisella työttömyysturvalla. Yksi opiskelee opintotuella. Sain siis haastatteluun hyvin erilaisissa elämäntilanteissa olevia nuoria. Myös se vaihteli paljon, mitä heille oli tapahtunut Paltamon mallin loppumisen jälkeen 31.12.2013. Osa oli siirtynyt pois hankkeesta jo ennen sen loppumista, esimerkiksi muuttanut paikkakunnalta tai mennyt opiskelemaan.

Käytin haastatteluvastausten järjestämisessä teemoittelua, joten kokosin kaikki vastaukset eri teemojen alle. Teemat löytyivätkin helposti, sillä siirtymäaihe oli kiinnostanut minua jo Paltamon mallin toiminnan aikana. Teemoiksi nousivat myös tutkimuskysymysten valossa tärkeimmät asiat, siis nuorten siirtymät salmiakkikuviossa ja mitkä tekijät niihin ovat vaikuttaneet Paltamon mallissa sekä nuorten voimavaratekijät, tavoitteellisuus ja työllistymisen esteet.

Haastatteluiden analyysissä käytin fenomenografiaa tutkimustyyppinä. Siinä käsitykset jaetaan mitä-näkökulmaan ja miten -näkökulmaan. Mitä-näkökulma

suuntaa ajattelun kohteeseen ja miten-näkökulma kuvaa sitä, miten rajaamme ajattelun kohteen. Miten-näkökulma on mitä-näkökulman rajaamiseen johtava prosessi. Se, miten näemme, määrittää siis mitä näemme. Aineiston analyysissä onkin siis tarkoitus jäljittää tulkinnallisia ajatuskokonaisuuksia. (Haapaniemi, 2013, 33). Olen avannut fenomenografian teoriaa enemmän sivulla 15. Esimerkiksi paikat salmiakkikuviossa ovat mitä-näkökulmaa ja siirtymät ja niihin vaikuttavat tekijät ovat miten-näkökulmaa. Tämän ymmärtäminen helpotti olennaisesti analyysin tekemistä.

5.1 Ensimmäinen teema: Nuorten siirtymät salmiakkikuviossa

Lähetin nuorille sähköpostissa salmiakkikuvion paria päivää ennen haastattelua, että he ehtivät tutustua kuvioihin ja niihin liittyviin teksteihin. Tässä opinnäytetyössä salmiakkikuvio selityksineen löytyy sivuilta 31. Kaikki olivat tutustuneet kuvioon ja sijoittaneet itsensä sinne ennen Paltamon mallia, nykytilanteessa ja missä he arvioivat olevansa viiden vuoden kuluttua. Lisäksi kysyin, mitkä asiat, henkilöt tai menetelmät joko Paltamon mallissa tai muutoin ovat vaikuttaneet heidän siirtymiinsä.

Puolet haastatelluista nuorista koki olevansa salmiakkikuvion yläosassa ja puolet alaosan ylimmällä tasolla ennen Paltamon malliin siirtymistä, siis kohtuullisen hyvässä tilanteessa. Tämä johtunee siitä, että kuvion alaosassa olleita oli vaikea tavoittaa ja jos tavoitin, he eivät olleet kiinnostuneita haastattelusta, mikä on täysin ymmärrettävää erityisesti näin pienessä otoksessa. Pienessä kunnassa ihmiset tunnistetaan helposti, joten nuorten pelkona on leimaantuminen. Tästä syystä en myöskään käytä sitaatteja, vaikka niistä osa olisi herkullisia ollutkin. Henkilön oma arvio omasta tilanteestaan on aina subjektiivinen kokemus ja oikea.

Kolme vastaajista koki olleensa Paltamon malliin tullessa hengailijoita, siis kuvion alaosan ylimmällä tasolla. Hengailijaksi hankkeen loppuraportissa on kuvattu henkilöä, jonka työttömyys on jatkunut, oma-aloitteisuutta työnhakuun ei paljon ole, hän osaa pelata hyvin ”roolipelin” viranomaisien kanssa, osalla on hoita-

mattomia sairauksia, mutta tilanne ei ole vielä kovin huono. Hengailija on jo hieman riskiryhmässä, josta on vaara pudota alaspäin. Heitä arvioidaan voitavan tukea parhaiten räätälöidyillä keinoilla. (Huotari 2014, 53.). Haastateltavat kuvasivat itse omaa tilannettaan hengailijana niin, että nuori etsi omaa elämäntapaansa ja asuinpaikkaa. Kaveripiiri oli siinä vaiheessa tärkeä tai kesä oli sopivasti lomaa, joten työ ei siinä vaiheessa tuntunut niin tärkeältä.

Kolme koki olleensa selviytyjiä, osalla oli jo toisen asteen koulutus, joten työllistyjän polun ensimmäiset askeleet oli jo otettu. Loppuraportissa selviytyjää kuvattiin aika aktiivisena, joka hakeutuu aktiivitoimiin ja tulevaisuuden usko on hyvä. Hän on käynyt yleensä ammatillisen koulutuksen tai lukion tai hän ei ole päässyt haluamalleen alalle. Tulevaisuus on auki, mutta siitä ei ole suurta huolta. Selviytyjän riski pudota alaspäin on pieni, mutta nämä nuoret tarvitsevat kannustusta ja mahdollisuuksia edetä omalla polulla. (Huotari 2014, 52.). Haastateltavien itsensä mielestä selviytyjällä on olemassa näkemys, mitä hän haluaa tehdä, mutta kaikki palaset eivät olleet vielä osuneet paikalleen tai pääsy oman alan opintoihin ei ollut onnistunut, mutta se oli edelleen tavoitteena. Osalla puuttui työkokemus, jotta työllistyminen olisi mahdollistunut.

Seuraavaksi haastateltavilta kysyttiin, mikä heidän tilanteensa on nyt ja minkä asioiden tai henkilöiden he ovat kokeneet vaikuttaneen siirtymiseen salmiakkikuviossa joko ylös- tai alaspäin. Kaikki kuusi kokivat siirtyneensä kuviossa ylöspäin. Hengailijoista oli tullut etsijöitä ja selviytyjistä etenijöitä. Tämä oli mielenkiintoinen havainto. Kyse voi olla iän tuomasta kypsyydestä, sillä osalle on tullut Paltamon mallin alusta tähän päivään kolmesta viiteen vuotta lisää ikää, jolloin oman tulevaisuuden miettiminen on tullut tärkeämmäksi. Se kuvastui myös vastauksissa. Useat korostivat sitä, että vaikka työtä ei ole heti löytynyt, oma tulevaisuuden suunnitelma on selkeytynyt ja halu päästä eteenpäin vahvistunut. Yksi oli saanut Paltamon mallin työterveyshuollon avulla tiedon kansansairaudesta, jonka hän sai hallintaan ajoissa, mutta se johti ammatin vaihtamiseen ja nyt hän opiskelee uutta ammattia. Sairaus ei masentanut, vaan pakotti etsimään uutta ratkaisua, minkä hän koki vain hyvänä asiana.

Mitkä asiat Paltamon mallissa vaikuttivat heidän siirtymiinsä. Haastateltujen omasta mielestä koulutuksen jälkeinen työkokemus tuntui Paltamon mallissa hyvältä ratkaisulta tai jos taustalla oli lukio, niin malli antoi mahdollisuuden kokeilla erilaisia töitä, minkä avulla oli helpompi miettiä tulevaa ammattia. Osa selviytyjistä sai Paltamon mallissa aika nopeasti vastuullisempia tehtäviä, kuten tapahtumien järjestämisestä tai ohjaavan työn lisän. Vastuu lisäsi uskoa selvitä vaativammista tehtävistä. Useimmat kokivat tärkeäksi, että työssä sai selkeän päivärytmin ja työkavereita, joilta oppi paljon.

Kaikilla elämä oli edennyt aktiivisempaan suuntaan, joko opintoihin tai lyhyisiin työsuhteisiin. Yksi oli saanut karenssin TE-toimistosta, koska ei ollut hakenut koulutukseen, sillä hän tekee epäsäännöllistä osa-aikatyötä asiakkaiden tarpeiden mukaan. Hän osaa työnsä, joten työn lopettaminen koulun takia ei tuntunut järkevältä. Toisaalta ei karenssikaan järkevältä tuntunut, kun työtä kuitenkin on jonkun verran. Tämä sai pohtimaan viranomaistoiminnan mielekkyyttä, miksi aktiivista henkilöä rangaistaan, onko tärkeämpää noudattaa sääntöjä pilkun tarkasti, vai voisiko katsoa, millä muulla tavoin henkilö voisi todistaa ammattipätevyyden, esimerkiksi näyttötutkinnolla.

Kysymykseen siitä, mitkä asiat yleisesti ovat vaikuttaneet siihen, että etenemistä salmiakkikuviossa on tapahtunut, vastattiin näin. Halu itsensä kehittämiseen oli vahvistunut, haluaa hyvään työhön, että voi elättää lapsen. Tärkeää on, ettei jää vain odottamaan, mitä eteen tulee, vaan suunnittelee itsekkin tulevaisuutta. Opiskelijat kokivat valintansa mielekkäiksi ja Paltamon malli oli osaltaan ollut vaikuttamassa siihen, että he ovat nyt opiskelemassa, muun muassa kuntoutusohjaajan, nuorten ohjaajan ja muiden ohjaajien tuki ja kannustus oli tärkeää. Osuuskunnan perustaminen koettiin jossakin vastauksessa mahdollisuudeksi työllistää itsensä. Monella puoliso oli tärkein kannustaja.

Vastauksissa tuli esiin myös negatiivisia asioita. Yritysten ja kuntien vaikea taloustilanne vaikuttaa siihen, ettei uusia työntekijöitä oteta, vaikka tarvetta olisi. Se heikentää mahdollisuuksia työllistyä omalla paikkakunnalla. Työkokemuksen puute koettiin työllistymisen esteeksi, kun on paljon työnhakijoita hakemassa samaa paikkaa. Ne, jotka olivat jääneet Paltamoon, olivat hyvin paikkakunta-

sidonnaisia ja kokivat tärkeäksi sen, että saavat jatkossakin elää kotiseudullaan, vaikka työtä ei heti löytyisikään. Ne, jotka olivat lähteneet isommille paikkakunnille, kokivat, että heillä on enemmän valinnan mahdollisuuksia sekä työssä että opinnoissa.

Siirtymät ylöspäin tapahtuivat kaikilla haastatelluilla henkilöillä heidän oman arvionsa perusteella. Kiinnostavaa on se, mitkä tekijät vaikuttivat siirtymiin. Haastateltavat itse ovat niihin vastanneet hyvin monipuolisesti. Se osoittaa, että jokaisen kokemus on ainutlaatuinen ja tilanteesta riippuvainen. Osa perusteluista oli konkreettisia asioita, kuten korttikoulutukset tai työnantajapaketti. Mutta tärkein muutos heissä oli kuitenkin tapahtunut henkisellä ja asennetasolla. Hengailijasta etsijäksi siirtyminen ei ole automaattista, vaan se on edellyttänyt henkistä kasvua ja oman tulevaisuuden miettimisen avartumista. Nuoret kuvasivat sitä itsekin, että oppivat pitämään puoliaan ja alkoivat miettimään, miten rahat saadaan riittämään. Yksi syy itsetunnon vahvistumiselle voi olla se, että lähes kaikki näistä nuorista siirtyivät Paltamon mallin aikana itsenäiseen asumiseen. Sen mahdollisti palkkatulo hankkeessa. Itsenäinen asuminen on konkreettinen tilanne, jossa nuori joutuu ottamaan vastuuta itsestään ja tekemisistään.

Kun haastattelussa kysyttiin, missä henkilö arvelee olevansa viiden vuoden kuluttua, vastattiin seuraavasti. Puolet arvelivat olevansa tulevaisuudessa selviytyjiä, siis pykälä nousi taas ylöspäin edellisestä vaiheesta. He kaikki olivat toisistaan tietämättä nousseet hengailijasta ensin etsijäksi ja uskoivat tulevaisuudessa olevansa selviytyjiä. Kukaan ei kuitenkaan ajatellut hyppäävänsä kahta pykälää ylöspäin. Tämä tulos yllätti minut, sillä kaikilla haastatelluilla oli jokin visio siitä, mitä he tekisivät viiden vuoden kuluttua, eikä kysymystä kyseenalaistettu. Vain yksi vastaaja pohti pitempään, missä kohtaa hän voisi olla ja hän päätyi nousemaan ylöspäin. Hänenkin kohdallaan avopuolison kannustus oli merkittävä voimavaratekijä.

Tästä vedän sen johtopäätöksen, että nuoren muutto lapsuuden kodista itsenäiseen asumiseen ja parisuhteen muodostaminen antavat nuorelle syyn miettiä, mitä minä haluan elämältä ja mitä minun pitää itse tehdä, että saavutan haluamiani asioita. Se luo siis tavoitteellisuutta ja vastuunkantoa omista päätöksistä.

Jos henkilö voi kustantaa suuren osan kuluistaan palkkatyöllä, se antaa lisämotivaation tulevaisuussuuntautuneelle ajattelulle. Paltamon mallissa palkkatyö oli mahdollista myös nuorille jopa usean vuoden ajan, minkä vuoksi nuoret paremmin uskalsivat muuttaa omaan asuntoon. Koko tämä prosessi näkyy haastateltujen nuorten siirtyminä salmiakkikuviossa ylöspäin. Siirtymiä ja niiden vaikutuksia nuoren voimavaratekijöiden lisääntymiseen on vaikea mitata hankkeen taloudellisuutta arvioitaessa. Tulevaisuuden uskolle tai psykologisen pääoman lisääntymiselle ei tietääkseni ole vielä laskettu hintaa, vaikka tiedämme, että niillä on olennainen merkitys nuoren tuleviin valintoihin ja myös työllistymiseen.

5.2 Toinen teema: Paltamon mallin vaikutukset nuorten valintoihin

Toiseksi teemaksi halusin ottaa Paltamon mallin vaikutukset nuorten valintoihin, koska hanke oli Suomessa uraa uurtava sekä rahoitukseltaan, toimintatavoiltaan että tavoitteiltaan. Vastaajat kokivat hyvinä koulutukset, esimerkiksi ensiapu, tulityökortti ja muut koulutukset. Paltamon mallissa ne olivat työllistetyille maksuttomia ja ne sai käydä työajalla. Itsensä toteuttaminen erilaisissa jutuissa, tapahtumien järjestelyissä ja musiikkivideon tekemisessä innosti tulemaan töihin, vaikka aamulla olisi väsyttänyt. Nämä olivat konkreettisia asioita. Lisäksi voimavarojen lisääntymiseen liittyi seuraavia kokemuksia. Se koettiin hyvänä, että muut innostuivat omasta, uudesta ideasta ja lähtivät mukaan, se nosti itsetuntoa. Joidenkin mielestä toisten auttaminen tuntuu nyt tärkeältä, kun on itse aiemmin saanut apua. Sosiaalista merkitystä kuvattiin näin, Työvoimatalolta sai paljon eri-ikäisiä työkavereita, joista osasta tuli kavereitakin. Nuorten ryhmää kehitettiin, oli hyvä porukka ja tekemisen meininki. Siellä sai hyvää palautetta tekemisistä, mikä tuntui tärkeältä.

Työterveyshuolto oli samassa paikassa, joten sinne oli helppo mennä. Lisäksi oli erilaisia testejä ja tupakkaan ja päihteisiin liittyviä tukisysteemejä. Ne koettiin hyviksi, vaikka niitä ei itse olisi tarvinnutkaan. Työnantajapaketti kunnassa tai yrityksissä koettiin myös tärkeänä väylänä kokeilla uusia ja erilaisia töitä niin sanottuja oikeita töitä. Niistä nuoret kokivat saaneensa hyvää työkokemusta ja he näkivät erilaista työpaikkoja sekä kiivaamman työtahdin. Työnetsijä koettiin

hyväksi löytämään työnantajapaketti. Työnantajapaketista sai myös pisteitä kouluun hakiessa ja siitä sai alan työkokemusta.

Palkka oli nuorille tärkeä, sillä usein nuoret saavat vain niin sanottuja yhdeksän euron työkokeilu- tai muita paikkoja. Palkka oli enemmän kuin sosiaalitoimiston kautta maksettiin ja osalle se mahdollisti siirtymisen pois kotoa omaan vuokra-asuntoon, mikä oli iso asia itsenäistymisen kannalta ja se antoi potkua omaan elämään. Opiskelemissa nyt oleva säästi osan työpalkastaan opintoja varten ja se on auttanut selviytymisessä.

Kun kysyttiin, oliko Paltamon malli pakkotyötä vai mahdollisuus, siihen vastattiin, että osalle se näytti olevan pakkopullaa, sellaista auktoriteetteja vastaan taistelua, mutta valtaosalle hyvä mahdollisuus. Osalle nuorista hanke oli ensimmäinen palkkatyöpaikka. Vaikka aamuherääminen tuntui joskus vaikealta, tuli kuitenkin päivärytmi ja virkeämpi olo. Osa harmitti se, ettei kaikille ollut koko aikaa järkevää tekemistä, siksi olisi pitänyt olla vapaaehtoinen.

Kysyttiin myös, mitä hyvää ja huonoa Paltamon mallissa oli. Monissa vastauksissa toistui elämänrytmi, työnantajapaketit, työnetsijän apu työn löytämisessä, oman alan työkokemus oli hyvä, työterveyshuolto ja ettei se vaihtunut, koska on raskasta selittää oma tilanne aina uudestaan. Nuorten oma ryhmä koettiin merkitykselliseksi, koska kaikki eivät ymmärtäneet nuorilla olleita ongelmia. Nuorten ryhmällä oli erilaiset toiminnot ja siellä tehtiin kaikenlaisia kulttuurijuttuja. Työnteko oli rentoa ja oli hyvät työkaverit. Huonona nähtiin lyhyt työaika (4 h 45 min), joka olisi voinut olla pitempi. Jotkut kyttäsivät toisten tekemisiä töissä ja muualla, mikä on usein pienen paikkakunnan ongelma. Joidenkin mielestä oli hyvä, että päihdeongelmat tulivat esille ja niihin sai hoitoa.

Johtopäätöksenä voin todeta, että nuorten kokemukset olivat pääsääntöisesti positiivisia ja voimaannuttavia, vaikka kehittämisen kohteita myös löytyi. Pari vastaajaa totesikin, että näin jälkikäteen ymmärtää paremmin, mikä merkitys työssäkäynnillä ja kaikilla hankkeen mahdollisuuksilla oli, kun työttömäksi jäätyä niitä ei ollut enää käytettävissä. Joku haastatelluista sanoi, että hänen olisi kannattanut hyödyntää niitä enemmänkin. Mestari-kisälli-malli todettiin toimivaksi,

sillä nuoren itsetunnolle on tärkeää, että rinnalla työskentelevä kokenut aikuinen on kannustava. Kaiken kaikkiaan sosiaalisten suhteiden monipuolistuminen kävi ilmi vastauksista ja eri-ikäisten työkavereiden merkitystä korostettiin useissa vastauksissa. Päivärytmin tärkeyttä korostettiin lähes kaikissa vastauksissa, joten sillä on iso merkitys kokonaisuudessaan jaksamisen ja vireystilan kannalta. Onnistumisen kokemukset ja oman käden työn jälki lisäävät psykologista pääomaa ja rohkeutta tarttua uusiin asioihin myöhemmin.

5.3 Kolmas teema: Ohjauksen ja ryhmätoimintojen merkitys

Ohjauksen merkitystä osa piti tärkeänä ja osa ei. Haastateltavat eivät tunnista- neet nimikkeitä, mitä valmennuksen menetelmät olivat ja niin se onkin, että hyvä ohjaaja soveltaa menetelmän niin hyvin käytäntöön, ettei sitä välttämättä huomaakaan. Esimerkiksi käy mestari-kisälli-malli, jonka muutama nuori nosti esiin työkaverin apuna ja ettei vastuu ollut niin iso, kun työparina oli kokeneempi työntekijä, mutta mallin nimi ei ollut tuttu.

Vastauksissa tuli esille sosiaalipedagoginen työote ja sosiokulttuurinen innos- taminen, joita nuoret kuvasivat kertomalla, että tapahtumien järjestäminen oli mukavaa, kun sai vastuuta, heittää ideoita ja tehdä kiinnostavia asioita. Karaoke tai filosofin keskustelutuokioita ei huomattu osallisuuden lisäämiseksi, mutta vastauksissa osa piti niitä hyvinä. Toiset taas ilmoittivat käyttäneensä aikansa työntekoon, eivätkä he ehtineet tai halunneet mennä muihin ryhmätoimintoihin kuin koulutuksiin. Motivoiva keskustelu tai ratkaisukeskeinen työote ovat työ- muotoina sellaisia, ettei ryhmän jäsen aina edes huomaa, että nyt juuri on käy- tössä jokin menetelmä.

Johtopäätöksenä voin todeta, että valmennuksen menetelmät eivät ole helposti työllistetyn tunnistettavissa, eivätkä tarvitsekaan olla. Tärkeintä on se, että oh- jaaja tietää ja osaa käyttää niitä työssään ja työllistetty hyötyy niistä. Työllistetty huomaa kyllä ohjaajan ammatillisen epävarmuuden epäloogisena käyttäytymi- senä. Osallisuuden lisääminen on myös käsite, joka ei välttämättä aukea nuo-

relle, mutta sitä kuvattiin vastauksissa esimerkiksi itsetunnon vahvistumisella ja sillä, että heidän mielipidettään kuunneltiin.

5.4 Neljäs teema: Työllistymisen esteistä

Nuorten haastatteluista kävi ilmi seuraavia asioita. Tärkeimmäksi nousi se, ettei ole sopivia työpaikkoja tarjolla omalla paikkakunnalla tai edes työssäkäyntialueella. Ongelmaksi koettiin se, jos nuori on tottunut jäämään kotiin, eikä osaa lähteä muualle etsimään töitä. Mitä pienemmällä paikkakunnalla asuu, sitä vähemmän on mahdollisuuksia ja työpaikkoja ja se edellyttää usein, että on ajokortti ja auto, jolla pääsee liikkumaan. Ne ovat nykyisin niin kalliita, että pitäisi olla palkkatuloja, että voi hankkia ne.

Silläkin on merkitystä työn saamisessa, onko sosiaalinen vai ei, työnantajat eivät ota töihin sellaista, joka on ujo. Erityisen tärkeää se on palveluammateissa. Ammatillisen koulutuksen ja työkokemuksen puute estää työnsaannin, aina haetaan kokenutta työntekijää, mutta nuoret kysyivät aivan aiheellisesti, mistä kokemusta saa, jos ei pääse yhteenkään työpaikkaan. Sekin todettiin, että osa pääsee suhteilla töihin, mutta jos ei itse tai vanhemmat tunne työnantajia, niin vaikea on päästä. Maksuhäiriöt ja ulosotot tulivat esille työllistymisen esteinä, eikä silloin ole motivaatiota lähteä työhön, jos käteen jää ulosottojen jälkeen sama kuin työttömänä. Esteenä mainittiin myös, että menneisyys kulkee mukana, vaikka kuinka olisi pyrkinyt parantamaan tapansa ja ulkonäkökin voi vaikuttaa, pääseekö töihin vai ei.

Nuorten ohjaaja korosti haastattelussa, että mahdollistamalla palvelut ja niihin pääsyn niille nuorille, jotka palveluja tarvitsevat, auttaisi vähentämään työllistymisen esteitä. Nyt luokkaerot näkyvät jo palvelujen saamisessa. Tähän liittyy myös elämisen kustannusten kohtuuttomuus suhteessa tuloihin. Tarvitaan mahdollisimman läpinäkyvä, avoin ja tasa-arvoinen työn tarjoamisprosessi. Työpaikat ovat piiloutuneet ja valikoituneet ja niitä saa parhaiten suhteilla.

Johtopäätöksenä totean, että nuorilla oli kokemusta työllistymisen esteistä monipuolisesti ja meidän aikuisten pitäisi muuttaa asennetta nuoriin työnhakijoina.

Nuoret eivät ole yksi massa, vaan jokainen on yksilö. Henkilökohtaisista ominaisuuksista työnantajat arvostavat luottamusta, vuorovaikutustaitoja ja oma-aloitteisuutta. Jos noista jokin puuttuu, ei koulutodistuksilla tai työkokemuksella ole merkitystä. Tiukentuvassa kilpailussa työnantajat eivät uskalla ottaa riskejä ja palkata nuorta, jolla ei ole työkokemusta, vaikka hän saattaisi olla todella hyvä työntekijä. Tähän tilanteeseen tulisi saada parannusta, sillä yhteiskunta tarvitsee jokaisen nuoren työpanoksen tulevaisuudessa. Lopuksi pidän tärkeänä, että koulutukseen tulee luoda uusia toimintamalleja ja esimerkiksi näyttötutkintoihin valmentavia koulutuksia järjestää myös pienemmillä paikkakunnilla.

6 TYÖLLISTYMISEN ESTEITÄ

Edellä käytiin läpi nuorten haastattelujen koettuja työllistymisen esteitä. Aihetta on tutkittu paljon, mutta useimmiten kannustinnäkökulmasta. Pyykköset ovat todenneet tutkimuksessaan, että enemmistöllä työttömistä on taustallaan yksi tai kaksi työllistymistä heikentävää, esimerkiksi koulutukseen tai alueelliseen sijaintiin liittyvää, rakenteellista tekijää. Ilmiö liittyy perinteisesti miesvaltaisten toimialojen heikkoon menestykseen. Lähes 80 prosenttia työttömistä, joiden työkokemus on taantuvalta toimialalta, on miehiä. Suurimmalla osalla työttömistä, 62 %, työnhakua hankaloittaa yksi tai kaksi rakenteellista tekijää. Neljä rakenteellista tekijää noin 5 %:lla, siis 13.000 työttömällä. Jos työn kysyntä ja työttömien taidot eivät kohtaa, onko kohtuutonta tarjota työttömälle ratkaisuksi keppiä, kysyvät tutkijat. (Pyykkönen & Pyykkönen 2014).

Olen koonnut vuosien varrella työllistymisen esteitä laajasti ja esittelen tässä niitä yleisesti ja erityisesti nuoriin kohdistuvia esteitä. Ensinnäkin on pakko todeta, että sirpaleinen palvelu- ja sosiaaliturva on yksi merkittävä työllistymisen este. Jos nuoren tai aikuisen pitäisi tietää, paljonko hänelle jää työssä käymisestä enemmän käteen rahaa kuin sosiaaliturvalla, niin sitä ei pysty helposti laskemaan. Siinä on liian monta muuttujaa. Esimerkiksi Kelasta maksettavissa etuuksissa on erilaisia vaikutuksia palkkatuloilla, osaan ne vaikuttaa koko summan osalta pienentävästi, osaan sovitellusti ja osaan ei lainkaan. Asumistuki on ongelmallinen, kun se on perhekohtainen etuus, mutta siihen vaikuttaa monet muutkin asiat, kuten asunnon koko ja asumiskustannukset. Asumistuessa on ollut paljon takaisinperintöjä siksi, että hakija ei ole osannut etukäteen sanoa, paljonko tuloja tulee, eikä se ole ihme tällaisten nollatuntisopimusten tilanteessa, jossa työtä voi olla 0-40 tuntia viikossa. Sirpaleinen sosiaaliturva aiheuttaa myös väliinputoamisia, mitkä leviävät sosiaalisessa mediassa kulovalkean tavoin, mikä aiheuttaa herkästi myös vääriä käsityksiä työtulon vaikutuksista sosiaaliturvaan.

Aikaisemman kokemuksen perusteella voin sanoa, että suurin yksittäinen este työllistymiselle on sopivien työpaikkojen puute omalla paikkakunnalla tai kohtuullisen matkan päässä. Aputyöt ovat hävinneet lähes kokonaan, mikä mahdol-

listi aiempina vuosikymmeninä työelämään pääsyn ja etenemisen esimerkiksi lautapojasta kirvesmieheksi.

Yleinen heikko talouden tilanne on tehnyt yritykset varovaisiksi palkkaamaan uusia työntekijöitä. Työnantaja kokee uuden työntekijän riskinä, joten hän teettää mieluummin entisillä työntekijöillä ylityötä ennen kuin palkkaa uuden työntekijän. Joillakin paikkakunnilla on erityispiirteenä töiden kausiluonteisuus, joka aiheuttaa sen, että joko kesällä tai talvella ei ole työtä tarjolla. Paltamo on juuri tällainen kunta, jossa kesällä työpaikat lisääntyivät olennaisesti.

Kuten haastatellutkin totesivat, työnantajien odotukset ovat korkealla, vaikka olisi kyse ihan tavallisesta työstä. Työnantaja haluaa valita avoimeen työpaikkaan talouden tiukkoina aikoina parhaan mahdollisen hakijan, jolloin jo hakukriteerit ovat työn vaatavuuteen nähden usein liian korkealla. Lisäksi monet työnantajat kokevat pitkäaikaistyöttömyyden, nuoren, osatyökykyisen tai eläkeikää lähestyvän olevan riski rekrytointitilanteessa. Erityisesti pienellä paikkakunnalla henkilön menneisyys, jopa jonkun sukulaisen epäsosiaalinen käytös on tiedossa, joten vaikka henkilö olisi parantanut tapansa, työnantaja ei uskalla ottaa riskiä palkata hänet.

Yleinen työllistymisen este on osaamisen riittämättömyys tai oikean koulutuksen puute. Esimerkiksi lähihoitajia ja metallialan ammattilaisia ei Paltamossa ollut lainkaan työttömänä. Sen sijaan oli kyllä mekaanisen puualan työnhakijoita, vaikka sen alan työpaikat olivat paikkakunnalta hävinneet. Koulutusjärjestelmään tarvitaan remonttia, että ammatin vaihtaminen kävisi joustavammin, ettei nuoren aikuisen tarvitsisi käydä koko ammatillista peruskoulutusta uudelleen, vaan siihen pystyisi yhdistämään oppisopimuksen tai näyttötutkinnon ja niihin liittyvät koulutukset. Kaikki nuoret eivät jaksakaan istua koulun penkillä, mutta he voivat olla todella hyviä kätten töissä. Työllistymisen esteeksi tulee silloin tutkinnon puute, vaikka hän käytännössä osaisi tehdä ne työt. Mestari-kisälli-mallia pitäisi laajentaa työelämään, jolloin kisälli voisi näyttötutkinnolla hoitaa tutkinnon.

Työnhakijalle taloudelliset kannustimet ovat tärkeitä. Erityisesti matalapalkkaisilla aloilla matkakulut tai päivähoidomaksut voivat nousta työllistymisen esteeksi, nimittäin matkakulujen verovähennysoikeuden omavastuu oli 600 e/v (2013). Se on korkea alueella, jossa julkista liikennettä on vähän ja työssäkäynti matkutyössä edellyttää oman auton käyttöä. Ajokortin puute on työllistymisen este ja sen hankkiminen nuorena on kallista, etenkin, jos vanhemmat ovat työttömiä tai muuten pienituloisia. Yksi työllistymisen este erityisesti matkatöihin on se, että työnhakija huolehtii omaisistaan, joko iäkkäistä vanhemmistaan tai kehitysvammaisesta sisaruksestaan. Tämä oli esimerkiksi Paltamossa yllättävän yleistä. Se osoittaa vastuunkantamista ja välittämistä omaisista, heidät halutaan hoitaa mieluummin kotona kuin viedä laitokseen. Yhteiskunnan kannalta on pohdittava, onko tämä ongelma vai ei.

Terveydelliset rajoitteet estävät työhön pääsyä ja myös hakeutumista. Tarvittaisiin oikea-aikaista kuntoutusta, mutta kaikilla paikkakunnilla ei ole riittävästi opastusta siihen. Suomessa kovin yleiset päihdeongelmat estävät työn saamisen ja niihin hakeutumiseen. Oma motivaatio niistä selviytymiseen on heikko, varsinkin, jos työttömyys on jatkunut pitkään ja päihderiippuvuus on ”kylällä yleisesti tiedossa”. Myös elämänhallintaongelmat ovat selkeästi yksi monisyinen vyyhti, johon liittyy mielenterveysongelmia, masennusta, paniikkihäiriötä, päihdeongelmia, elämän rytmin sekoittumista, irrottautumista sukulaisista ja ystäivistä, yksinäisyyttä. Näiden ongelmien viidakosta ei ole kovin helppoa lähteä edes tuettuun työhön, saati avoimille työmarkkinoille ennen merkittävää sosiaali- ja terveystalouteen panostamista. Motivaatio ja itseluottamus eivät ole paras mahdollinen edes palveluihin, eikä ongelmien keskellä enää uskota niiden auttavan tilannetta. Kokemuksesta voin sanoa, että osa työnhakijoista tarvitsisi pysyvät välityömarkkinat, vaikka heillä ei olisikaan diagnoosia.

Ylivelkaantuminen tuli esille myös nuorten haastattelussa. Se on nykyisin jo yleinen työllistymisen este. Sosiaalista luototusta on harvoissa kunnissa tarjolla. Etenkin ulosotot luovat merkittäviä kannustinloukkuja, ulosoton määrä ei aina edes vähene, vaikka perintämaksut olisivat useita satoja euroja, koska toimitusmaksut ovat suhteettoman korkeat. Osa velallisista ei edes tiedä, paljonko heillä on ulosotossa velkaa. Tähän tilanteeseen ja sen pahenemiseen

olisi pikaisesti puututtava, sillä se kannustaa harmaan työn tekemiseen. Kyse ei ole pelkästään pikavipeistä, vaan ylivelkaantumisen syitä on useita, muun muassa homeasunnot, sairastuminen tai avioero ja elatusmaksut.

Pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttama pienituloisuus aiheuttaa monia ongelmia, jotka vaikuttavat työllistymiseen. Pienituloisuus vaikuttaa sosiaalisten kontaktien luomiseen. Se voi johtaa ravinnon yksipuolistumiseen, harrastusten vähenemiseen, terveyden heikkenemiseen, sillä lääkäriin hakeudutaan vähemmän, vaikka tarvetta olisi. Itsestä huolehtiminen heikkenee, kun sosiaaliset kontaktit vähenevät. Se taas voi aiheuttaa eristäytymistä ja uskon puutetta omiin mahdollisuuksiin. Tilanne voi johtaa siihen, että oma aktiivisuus vähenee ja vastuu työllistymisestä ikään kuin ulkoistetaan muille tahoille, TE-toimistolle tai työllisyysprojektille.

Osa pitkäaikaistyöttömistä ja nuorista on jäänyt tukitöiden kierteeseen, eikä avointen työmarkkinoiden työsuhteita ole ollut enää vuosiin. Silloin työllistyminen avoimille työmarkkinoille heikkenee olennaisesti. Työttömyyden periytyminen on jo monella paikkakunnalla ongelma. Erityisesti asuinalueilla, joissa asuu paljon työttömiä, puuttuu työhön lähtemisen kulttuuri ja näkemys siitä, miksi ylipäättään pitäisi käydä töissä. Tuella eläminen koetaan normaaliksi elämäntavaksi, jos nuoret eivät ole koskaan nähneet vanhempiensa lähtevän työhön tai puhuvan työllistymisestä myönteiseen sävyyn. Voidaan puhua jo periytyvästä työttömyydestä.

Helsingin Sanomien videohaastattelussa oli mielenkiintoinen pari, ekonomisti Aki Kangasharju ja sosiologian professori Juho Saari. He keskustelivat toimittajan kanssa kaksi tuntia köyhyydestä, työllistymisen esteistä ja yhteiskunnan kehitystrendeistä. Saaren mielestä työllistymisen esteitä ovat kasvavat asumiskulut, vanhat velat ja velkojien aktiivisuus heti työpaikan löytyessä, yleinen huonokuntoisuus, toimintakyvyn hiipuminen pitkään jatkuneen niukkuuden seurauksena, tottuminen vallitsevaan tilaan ja erilaisiin addiktioihin kuten päihteisiin vajoaminen. (Raeste 2015.).

7 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Opinnäytetyöni yhtenä tavoitteena oli kuvata nuorten työttömien eriytymistä, mitä pidän yhtenä yhteiskuntamme suurimpana haasteena tällä hetkellä. Siksi olen kuvannut eriytymistä salmiakkikuviolla, että se havainnollistaisi, mitä riskejä nuorten syrjäytymiseen liittyy ja miten kallista korjaava työ on. Nuorten haastatteluiden avulla halusin tuoda heidän oman äänensä esille ja he itse avaavat heidän siirtymiään tarkastelujaksolla. He arvioivat, miten Paltamon malli interventiona vaikutti heidän siirtymiinsä, ajattelutapaansa ja mitkä muut asiat niihin vaikuttivat. Tuloksena voidaan todeta, että kaikki nuoret siirtyivät eteenpäin työllistymisen polulla tarkastelujaksolla, jonka kolme tarkkailupistettä olivat tilanne ennen Paltamon mallia, tilanne nyt ja tilanne viiden vuoden kuluttua. Interventio voi siis tukea, mikäli nuori kokee sen mielekkääksi, häntä kuunnellaan ja hän saa esittää ideoita ja toteuttaa itseään. Kaikki siirtymät eivät ole Paltamon mallin ansiota, vaan tärkeä voimavaratekijä nuorten elämässä on parisuhde ja puolison kannustaminen ja työelämässä työkavereiden suhtautuminen. Siksi mestari-kisälli-malli koettiin turvalliseksi väyläksi työelämään, vaikka mallia tuolla nimellä nuoret eivät tunnistaneetkaan. Erityisnuorten ryhmässä kulttuurin keinot antoivat mielekkyyttä tekemiseen ja onnistumisen kokemuksia. Paltamon mallin etu oli siinä, että nuori sai edetä oman tilanteensa mukaisesti ja olla Työvoimatalossa pitempään, jos nuorella oli tarpeita kuntoutukseen tai koulutusvalmiuksiin. Lisäksi kokonaisvaltainen rahoitus tarkoitti sitä, että byrokratia väheni huomattavasti, kun palvelut olivat yhden luukun periaatteella saman katon alla. Paltamon mallissa toteutettiin käytännössä sosiaalista kuntoutusta, mikä on nostettu lain tasolle uudessa sosiaalihuoltolaissa.

Toisena tavoitteena oli pohtia työllistymisen esteitä. Niitä olen tuonut opinnäytetyössäni paljon esille, osa on isoja ja vaikeasti poistettavia, kuten työelämän muuttuminen siten, että aputyöt ovat poistuneet ja niiden myötä yksi väylä työelämään. Vaikeat talouden ajat kasvattavat yrittäjän riskiä ottaa nuoria töihin, erityisen ongelmallista se on, jos nuorella ei ole työkokemusta. Siksi tarvitaan erilaisia väyliä päästä hankkimaan työkokemusta ja näyttämään osaamisensa esimerkiksi tuetussa työssä tai mestari-kisälli-mallin avulla työtä jakamalla. On muistettava, että nuorella on paljon myös annettavaa työpaikoille, he ovat

yleensä taitavia tietokoneen käyttäjiä ja löytävät tietoja nopeasti, heillä on tuorein koulutus ja intoa kokeilla uusia työskentelytapoja. Työllistämishankkeissa ja nuorten työpajoilla tulisi järjestää koulutusta digitalisaation ymmärtämiseen, tietokoneen käytön opastusta tiedon etsintään ja sen hyödyntämiseen. Missä ovat koodauskurssit työnhakijoille? Koulutuksen merkitys korostuu myös työllisyys-hankkeissa. Osa nuorista ei jaksakaan istua koulun penkillä, joten heille pitäisi olla erilaisia vaihtoehtoja, esimerkiksi näyttötutkintojen avulla saada tutkinto. Oppisopimuskoulutus on aika vaativa, joten siinäkin voisi olla eri tasoja. Lisäksi on työllistymisen esteitä, joita voi poistaa muuttamalla palvelujärjestelmää ja toimimalla oikea-aikaisesti. Otan tässä vain yhden esimerkin. Ylivelkaantumisesta on tullut yksi selkeä työllistymisen este, kuten professori Juho Saari on todennut. Sosiaalinen luototus on ratkaisu tähän, mutta valitettavasti vain harvat kunnat ovat ottaneet sen käyttöön, Kainuun sote aloitti sen pienimuotoisesti vuoden 2015 alussa. Se edellyttää nuorelta sitoutumista ja järjestelmältä suunnitelmaa, seurantaa ja talousopastusta.

Haluan nostaa vielä yhden johtopäätöksen, mitä pidän tärkeänä. Nuori törmää liian usein palvelujärjestelmän pirstaleisuuteen ja vaikeaselkoisuuteen. Se vaikuttaa olennaisesti nuoren työllistymiseen ja palvelujen saamiseen oikea-aikaisesti. Säännöistä ja rajoituksista on tullut palvelujärjestelmän ydinosaamista, mistä esimerkiksi otan keskusjohtoisesti ohjatun TE-toimistojen toiminnan. Säännöt muuttuvat jatkuvasti. Viime vuodenvaihteen muutosten tulkintaohjeet ovat lähes 200 sivua. Pahin tilanne on silloin, kun nuori on aktiivinen, mutta ei viranomaisen toivomalla tavalla. Nuoren on vaikea ymmärtää viranomaiskieltä ja termejä, eikä hän uskalla kyseenalaistaa säännöksiä, vaan joutuu karenssiin tahtomattaan. Tämä tuli esille myös haastattelussa.

Opinnäytetyön rajaaminen valittuihin tutkimuskysymyksiin ja pysyminen niissä oli erittäin vaikeaa, koska aihe kuljetti mukanaan. Loppuvaiheessa jouduin tiivistämään tekstiä reilusti. Erityisen vaikeaa oli jättää pois palvelujärjestelmään liittyvät asiat, siksi vain sivuan niitä, mutta en ruodi niitä sen syvällisemmin. Se olisi yksi kiinnostuksen kohteeni tulevaisuudessa, sillä työllistyn itse palvelujärjestelmässä ja näen koko ajan ristiriidan asiakkaan tarpeiden, toiminnan ja järjestelmän sääntöjen ja palveluiden oikea-aikaisuuden välillä.

8 POHDINTAA

Vuoden 2015 ensimmäisen Kuntoutus-lehden numero on nuorten teemanumero ja siitä löytyy erittäin hyviä artikkeleita liittyen nuorten toimintakykyyn, nuorisotakuuseen, kuntoutukseen ja myös ratkaisuehdotuksia. Lehden mukaan nuoret aikuiset ovat elämänvaiheessa, jossa toimintakyvyllä eli valmiuksilla selviytyä esimerkiksi kotiin, opiskeluun, töihin ja vapaa-aikaan liittyvistä toimista voi olla suuri vaikutus myöhempään elämään. (Shemeikka, Rinne, Sainio, Karvonen, Saares, Murto, Koskinen & Kaikkonen 2015, 6). Tästä syystä nuorten selviytyminen ja sen tukeminen on tärkeää niin nuoren itsensä kuin koko yhteiskunnan kannalta. Näkisin, että kun yhteiskunnan voimavarat vähenevät, joudutaan tekemään valintoja ja siksi voimavaroja tulisi satsata enemmän nuoriin työttömiin kuin jo pitkän työuran tehneisiin, eläkeikää lähestyviin pitkäaikaistyöttömiin, jotka tulisi päästää mieluummin eläkkeelle. Nuorilla tulisi olla pitkä työura edessä, mutta sitä ei tule, jos syrjäytymiskehitys pääsee menemään liian pitkälle. Siksi pidän opinnäytetyöni yhtä punaista lankaa, siis nuorten eriytymisen ymmärtämisestä, merkittävänä koko yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta.

Työelämä on muuttunut radikaalisti. Työstä on tullut yhä tehokkaampaa suorittamista, jolloin kaikki uusi koetaan riskinä. Tällaisessa tilanteessa työpaikoille ei palkata nuoria, joilla ei ole pitkää työkokemusta. Tämä on johtanut siihen, että korkeasti koulutetunkin nuoren on vaikea työllistyä ja saada työkokemusta. Yhteiskunnan kannalta tämä on johtanut ongelmalliseen keskusteluun nuorten keskuudessa koulutuksen kannattamattomuudesta, sillä koulutus ei takaa enää työllistymistä. Se taas on johtanut myös siihen, että nuoret eivät uskalla ottaa lainaa opintoihin, vaan käyvät mieluummin ammattia vastaamattomissa pätkätöissä opintojen ohessa, mikä usein pitkittää valmistumista.

Nuorten eriytyneet maailmat näkyvät silmin nähden arjessa ja työelämässä. On niitä, jotka selviytyvät erittäin hyvin ja niitä, jotka selviytyvät erittäin huonosti ja siinä välissä monenlaista selviytyjää, etenijää, hengailijaa, etsijää ja putoajaa. Suomalainen koulutusjärjestelmä tuottaa eriytymistä, vaikka Pisa-tulokset ovatkin näyttäneet viime vuosiin saakka hyvää menestystä tietyillä mittareilla. Osa

nuorista suoriutuu peruskoulun armovitosilla ja he ovat yleensä niitä, jotka kuuluvat siihen 10-15 % ryhmään, jolle jää pelkkä peruskoulu koulutukseksi ja osa keskeyttää ammatilliset opinnot. Pirstaloitunut palvelu- ja sosiaaliturvajärjestelmä ei kykene olemaan turvaverkkona kaikille, vaan väliinputoajia syntyy. Pahoinvointia kuvaa myös alle 30-vuotiaiden runsas jääminen kuntoutustuelle ja syynä on usein mielenterveyden häiriöt. Tämän ison kuvan ymmärtämiseksi tarvitaan julkista keskustelua työttömyyden syistä, työllistymisen esteistä, palvelujärjestelmän objekti-ajattelusta ja siitä, millä keinoilla ja millä voimavaratekijöillä voimme vahvistaa nuorten psykologista pääomaa niin, että he eivät ajelehti, vaan heistä tulee oman elämänsä subjekteja.

Tarvitsemme muutosta palvelujärjestelmään, mutta ennen kaikkea työelämään. Tarvitsemme siirtymistä suorittajien kulttuurista työn ilon kulttuuriin, niin sekä nuoret että kaikki muutkin voisivat peremmin. Iso kysymys kuuluu, riittääkö kaikille työtä, onko työ mielekästä, pitäisikö töissä olevien työtä jakaa ja mihin automaation ja digitalisoitumisen hyöty menee, kun se nyt näyttää tuottavan vain vyön kiristämistä ja työtahdin kiihtymistä. Nuorten työttömyys on oire siitä, että yhteiskunta ei voi hyvin. Pitkittyessään nuorten työttömyydestä tulee maan suurin kestävyysvaje, sillä muutoin hyvinvointivaltion rahoitusta ei voida pitkällä tähtäimellä turvata, varsinkin, kun ikäpyramidi on keikahtanut ylösalaisin. Nuorisotakuu oli askel oikeaan suuntaan, mutta käytännössä sitä ei ole pystytty toteuttamaan. Tutkimuksissa todettuja mielenterveyden ongelmiin tai oppimisvaikeuksiin ei ole löytynyt riittävästi oikea-aikaisia ja sopivia palveluja tai kuntoutusta. Näiden vaikeuksien kanssa kamppaileva nuori ei ole valmis hyppäämään kiihtyvätahaiseen työelämään. Mikä hänen osakseen jää? Pitkäaikaistyöttömyys? Turhautuminen? Syrjäytyminen? Huoneistuminen?

Uusklassisessa taloustieteessä hyvinvoinnin käsite rinnastetaan suoraan rahan, vaurauten ja erilaisten hyödykkeiden, kuten tavaroiden, palveluiden ja vapaa-ajan kuluttamiseen. Silloin absoluuttinen tulo on tärkein tekijä onnellisuudelle. Kun hyvinvointieroja vertaillaan, mittaus tapahtuu vain käytettävissä olevien varojen tasolla. (Weckroth 2013, 439). Kuitenkin kulutusvalintojen takana ovat aina henkilökohtaiset arvot ja arvostukset. Siksi kulutustottumuksia ei voi suoraan verrata ihmisten hyvinvointiin. Onko niin, että jokaisen työkykyisen ih-

misen pitäisi periaatteessa raataa koko ajan hiki hatussa, vaikka automaatio on lisännyt tuottavuutta ja mahdollistaisi leppoistamisen. Se kuitenkin edellyttäisi automaation tuottamien voittojen tasaisempaa jakamista ja siihen ei varmasti-kaan nykyiset hyötyjät suostu. Yleinen käsitys on, että ne, jotka ovat töissä, tekevät työtä paineen alla ja toisilla on tahtomattaan osa-aikatyö, jolla ei tule toimeen tai työtä ei ole lainkaan. Voi myös kysyä, onko olemassa onnellisia työttömiä, jotka tyytyvät pienempiin tuloihin, mutta ovat kehittäneet elämäänsä muita sisältöjä kuin työ. Sallimmeko tällaisen toiminnan, vai katsooko yhteiskunta, että se on toisten hankkimilla verorahoilla elämistä?

Kansanedustajana pitkään toiminut tilastotieteilijä ja yhteiskuntapoliittinen keskustelija Osmo Soininvaara pohtii Tilastokeskuksen julkaisussa, kumpi on arvokkaampaa: kelvollisen aineellisen elintason päälle tuotetut hauskat, mutta eivät välttämättömät hyödykkeet, vai vapaa-aika, joka menetetään näitä tuotta-
malla. Hän jatkaa, että jos tyytyisimme kulutustasoon, joka Suomessa oli vuonna 1980, sen tuottamiseen riittäisi nelituntinen työpäivä. Teollinen yhteiskunta pystyy tuottamaan kohtuullisen elintason kaikille nykyistä pienemmällä työpanoksella. (Soininvaara 2015.). Soininvaaran teemaan liittyy brittiläisen ekonomisti Richard Layardin kirjan Happiness ajatus, että onnellisuus lisääntyy vain tiettyyn pisteeseen saakka tulojen noustessa, mutta rajan jälkeen lisätulot eivät lisää onnea. Lisäksi tähän liittyy kysymys, joka on tärkeä nuorten tulevaisuuden kannalta. Onko meillä oikeus kuluttaa luonnonvarat, joita lapsemme tulevaisuudessa tarvitsisivat säilyttääkseen edes sen elintason, joka meillä nyt on?

Ratkaisuna Soininvaara ehdottaa, että tehdään aina mahdolliseksi valita osa-aikainen työ kaikille. Paltamon mallissa työnhakijat työllistettiin osa-aikatyöhön ja taloudellisten vaikutusten arviointitutkimuksen tutkija arvioi, että täystyöllisyyskokeilu maksoi noin 3.800 e/hlö/vuosi enemmän kuin nykymalli, jossa työttömille maksetaan työttömyyspäivää ja lisäksi erilaisia muita etuuksia kotiin. Yleishyödyllisiä töitä jää tekemättä erittäin paljon nykyisellä toimintamallilla. Kokemuksen perusteella kuitenkin lähtisin siitä, että jokainen työtön itse saisi valita, mitä yleisesti hyödyllistä työtä hän tekisi. Lisäksi työelämästä vapautuisi paljon työtä, kun kaikki halukkaat koko-aikatyötä tekevät siirtyisivät osa-aikatyöhön.

Näin nuoret saisivat mahdollisuuden päästä nykyistä nopeammin työelämään. Kun eläköityminen jatkuu, heitä tarvitaan, mutta kysymys kuuluu, syrjäyttääkö nykyinen pitkäaikaistyöttömyys nuoria yhteiskunnasta, ennen kuin heitä tullaan kysymään töihin. Maaliskuun 2015 työllisyyskatsauksen mukaan nuoria alle 25-vuotiaita työttömiä oli Suomessa 44.000 ja suunta oli kasvava. Kun digitalisaatio ja robotiikka etenevät, on pakko miettiä työn käsite uudelleen. Onko ratkaisu yleishyödyllinen työ ja siitä maksettava palkka? Tekemätöntä työtä kyllä löytyy, mutta mistä löytyy palkanmaksaja. Vai pitäisikö työttömyysetuuksiin käytettävät varat käyttää yleishyödyllisen työn palkaksi?

Palataan vielä onnellisuuteen. Jos Suomessa kaikki työikäiset työkykyiset tekisivät neljä tuntia viitenä päivänä viikossa joko avointen työmarkkinoiden töitä tai yleishyödyllistä työtä julkiselle sektorille, väittäisin, että kaikki olisimme, ainakin lapset ja vanhukset olisivat, nykyistä onnellisempia. Minkä arvon voisimme laskea sille? Entä sille, että voisimme lukea enemmän kirjoja, harrastaa yhteisöllisiä toimintoja, harrastajateatteria tai kuorolaulua ja ilostuttaa muitakin ihmisiä harrastuksillamme?

Onkin asetettava kysymys, onko työn tekeminen itseisarvo vai se, että työ on yhteiskunnalle hyödyllistä ja tekijälleen mielekästä. Nuoria on syyllistetty pas-kaduunikeskustelusta, mutta kysymys onkin asetettava niin päin, millaiset työolosuhteet ovat ihmisarvolle sopivia tämän päivän Suomessa. Onko tarvittaessa töihin kutsuttavan nollasopimuksella olevan nuoren elämä sellaista, että hän voisi ajatella perheen perustamista tai edes suunnitella tekemisiään päivää pidemmälle? Vaikka korkeasti koulutettukaan nuori ei saa nykyään vakituista työtä, on hänellä kuitenkin paremmat mahdollisuudet valita turvallisempi työ kuin matalasti koulutetulla ja matalan tuottavuuden aloilta työtä hakevalla nuorella.

Hurtig toteaa kirjassaan, että olennaista on tulla tietoisiksi omasta ajattelutoiminnastaan ja ajattelun suhteesta erilaisiin toimintoihin, valintoihin, tulkintoihin ja merkityssuhteiden rakentamisiin. (Hurtig, 2010, 15.). Nuorten kanssa työskennellessä olen huomannut, että ajattelemisen taitoa, tavoitteellisuutta ja ilmiöiden ymmärtämistä pitäisi harjoitella jo peruskoulussa paljon nykyistä enemmän. Vaarana on, että nuori ajautuu elämässään ihan eri suuntaan kuin tilan-

teessa, jossa hän tekisi pohtimisen ja omien tavoitteiden miettimisen jälkeen tietoisia valintoja. Kysymys on paljon itsetunnosta ja uskosta omaan itseensä ja kykyihin tehdä valintoja. Olen pohtinut paljon sitä, miten nykyinen peruskoulu vahvistaa lasten ja nuorten itsetuntoa, etenkin, jos nuori on erilainen tai erilainen oppija.

Olen tietoisesti jättänyt pohdinnasta pois perustulon tai kansalaispalkan, koska en usko sen ratkaisevan syrjäytymisen ongelmaa, vaikka se voisi helpottaa hyvin koulutettujen työllistymistä. Pahimmassa tapauksessa se voisi pahentaa syrjäytymistä, mikäli siihen liittyisi yleishyödyllisestä työstä kieltäytymisen mahdollisuus. Päädyin pohdinnassani siis siihen, että jokaiselle kuuluisi mahdollisuus työhön Paltamon mallin idean mukaisesti. Mutta sitä jaettaisiin kaikkien kesken niin, että ihmisillä jäisi aikaa enemmän toisilleen, yhteisölleen ja itselleen. Jokainen haastattelemani nuori oli noussut salmiakkikuviossa askeleita ylöspäin, kun he saivat toteuttaa itseään ja heitä kuunneltiin. Nuorten työttömyys ja siihen liittyvät lieveilmiöt, syyllistäminen ja syrjäytyminen yhteiskunnasta eivät ratkea leikkaamalla sosiaalietuuksia, vaan ottamalla heidät mukaan rakentamaan tätä yhteiskuntaa. Siksi tarvitsemme elämän arvojen uudelleen pohdimista, työn jakamista sekä automaation ja digitalisaation hyötyjen jakamista.

LÄHTEET

DalMaso, R. & Kuosmanen, V., 2008, Subjektiuden ja emansipaation edistäminen on 2000-luvun sosionomin sosiaalipedagogisen ammatin ja työn ydintä. Teoksessa 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Viinamäki, L. (toim.). Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 2/2008.

Eskola, J. 2007. Teemahaastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.). 2007. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Cumerus Kirjapaino Oy.

Haapaniemi, P. 2013. Fenomenografinen analyysi. Fenomenografisen analyysin lähtökohdat ja esimerkki aineiston analyysistä sosiaalityön tutkimuksessa. Tampereen yliopisto Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Syyskuu 2013. Viitattu 20.4.2015.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94431/GRADU-1381234892.pdf?sequence=1>

Havula, P. 2013. Komerot – kadotettujen nuorten tarinoita. Dokumenttiprojektin esittely kotisivuilla. Viitattu 25.4.2015.

<https://yhteensopivuustila.wordpress.com/2013/01/06/komerot-kadotettujen-nuorten-tarinoita/>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Huotari, A. 2014. Paltamon Työtä Kaikille –hanke valtakunnallinen kokeilu 2009-2013 Loppuraportti. Paltamo: Paltamon kirjapaino oy. Viitattu 20.4.2015
http://paltamontyovoimayhdistys.fi/?page_id=825

Huotari, K. 2015. Puhelinhaastattelu nuorten ohjaaja Kirsi Huotari. 21.4.2015.

Hurtig, J., 2010. Ajattelu ilmiöiden lukemisen taitona Teoksessa Hurtig, J., Laitinen, M. & Uljas-Rautio, K. (toim.). Ajattele itse! Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet. Juva: PS-kustannus.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. WSOY.

Isotalo, M. 2013. Taiteen käyttö hyvinvointialalla Suomessa. Teoksessa Malte-Colliard, K. & Lampo (toim.), M. 2013. Voimaa taiteesta – malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampereen yliopisto, tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu. Viitattu 25.4.2015.

http://www.voimaataiteesta.fi/uploads/pdf/Voimaa_tauteesta.pdf

Jones, M. 2006. Shutting Themselves In. Artikkelin The New York Times – lehdessä 15.1.2006. Viitattu 25.4.2015.

http://www.nytimes.com/2006/01/15/magazine/15japanese.html?_r=0

Kallionpää, S. 2015. Raportti Diviasta: Petri Rouvinen ja digitalisaation vaikutukset. Viitattu 20.4.2015

<http://blogit.sonera.fi/2015/04/raportti-diviasta-petri-rouvinen-ja-digitalisaation-vaikutukset/>

Kokko, R-L. & Koskinen, S. 2013. Paltamon Työtä Kaikille –malli. teoksessa Kokko, R-L., Nenonen, T., Martelin, T. & Koskinen, S. (toim.). Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009-2013. Hankkeen loppuraportti. THL raportti 18/2013. Tampere: Juvenes print – Suomen yliopistopaino Oy. Viitattu 18.4.2015

<https://www.julkari.fi/handle/10024/110702>

Koponen, B. 2014. Nuorten kuntoutusohjaajan arviointia nuorten kanssa työskentelystä. Teoksessa Huotari, A. 2014. Paltamon Työtä Kaikille –hanke valtakunnallinen kokeilu 2009-2013 Loppuraportti. Paltamo: Paltamon kirjapaino oy. Viitattu 20.4.2015

http://paltamontyovoimayhdistys.fi/?page_id=825

Laine, T., Aittokoski, A. & Aittokoski, M. 2013. Mun jutut. Teoksessa Malte-Colliard, K. & Lampo (toim.), M. 2013. Voimaa taiteesta – malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampereen yliopisto, tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu. Viitattu 25.4.2015.

http://www.voimaataiteesta.fi/uploads/pdf/Voimaa_tauteesta.pdf

Leinonen, M. 2015. Puhelinhaastattelu tekstiilipajan ja myymälöiden vastaava ohjaaja Marja Leinonen 21.4.2015.

Luopa, P., Kivimäki, H., Matikka, A., Vilkki, S., Jokela, J., Laukkarinen, E. & Paananen, R. 2014. Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000-2013. Kouluterveyskyselyn tulokset. THL Raportti 25/2014. Viitattu 25.4.2015.

<https://www.julkari.fi/handle/10024/116692>

Malte-Colliard, K. & Lampo (toim.), M. 2013. Voimaa taiteesta – malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampereen yliopisto, tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu. Viitattu 25.4.2015.

http://www.voimaataiteesta.fi/uploads/pdf/Voimaa_tauteesta.pdf

Manka, M-L., Larjovuori, L-R. & Heikkilä-Tammi, K. 2014. Voimavarat käyttöön – miten kehittää psykologista pääomaa. Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulun Tutkimus- ja koulutuskeskus Synergos. Helsinki: Lönnberg Print & Promo.

Mattila-Aalto, M. 2015. Kuntoutuksen järjestäminen nuorille syrjäytyneille vaatii ymmärrystä, rahoitusta ja päteviä keinoja. Kuntoutuslehti 1/2015. Nuorten kuntoutuksen teemanumero. Kuntoutussäätiö.

Myrskylä, P. 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Diasarja esitetty Ihmisarvo-foorumissa 19.10.2011. Tilastokeskus.

Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi.

Puuronen, V. 2006. Nuorisotutkimus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Pyykkönen, T. & Pyykkönen, J. 2014. Nousukausikaan ei ratkaise rakennetyötömyyttä. Artikkelitieto&Trendit-lehti 5/2014. Tilastokeskus. Viitattu 25.4.2015.
http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/2014/uutinen_031_2014-10-02.html

Raeste, J-P. 2015. Köyhille ei anneta rahaa, koska he eivät osaa käyttää sitä. Artikkelitieto Helsingin Sanomat 9.4.2015. Viitattu 24.4.2015.
<http://www.hs.fi/talous/a1428551617479?jako=a3995b5808f06d6c7417c7dcbf4bd907&ref=fb-share>

Riikonen, E., Makkonen, M. & Smith, G. 2004. Menestyjäluuseri. Runsaan elämän jäljillä. Kuntoutussäätiö. Helsinki: Yliopistopaino.

Shemeikka, R., Rinne, H., Sainio, P., Karvonen, S., Saares, A., Murto, J., Koskinen, S. & Kaikkonen, R. 2015. Nuorten aikuisten toimintakyvyn väestöryhmittäiset erot. Kuntoutus-lehti 1/2015. Tieteellinen artikkeli. Kuntoutussäätiö.

Siltala, J. 2013. Nuoriso – mainettaan parempi? Nykynuorten sopeutumISRatkaisut historiassa. EU: WSOY.

Soininvaara, O. 2015. Nollakasvun yhteiskunta. Artikkelitieto&Trendit-lehdessä 1/2015. 23.2.2013. Viitattu 20.4.2015.
<http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/102/>

STM. 2011. Lapset ja nuoret terveiksi ja hyvinvoiviksi. Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnan toimenpide-ehdotukset. STM:n selvityksiä 2010:26. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 25.4.2015.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1082856&name=DLFE-15502.pdf

Tapscott, D. 2010. Syntynyt digiaikaan. Sosiaalisen median kasvatit. Porvoo: WSOYpro Oy

Tilastokeskus. 2014 Taloudelliseen itsenäistymiseen liittyy myös riskejä. Julkaistu 29.9.2014. Viitattu 25.4.2015.

http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_012.html?s=6

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2013. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. Viitattu 15.4.2015

http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Törrönen, M. & Vornanen, R. 2002. Emotionaalinen huono-osaisuus peruskouluisten korostamana syrjäytymisenä. Nuorisotutkimus 20.

Weckroth, M. 2013. Onnellisuus, raha ja arvovapaa hyvinvointitutkimus? Artikkelit Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä 78 (2013). Viitattu 23.4.2015.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110572/weckroth.pdf?sequence=1>

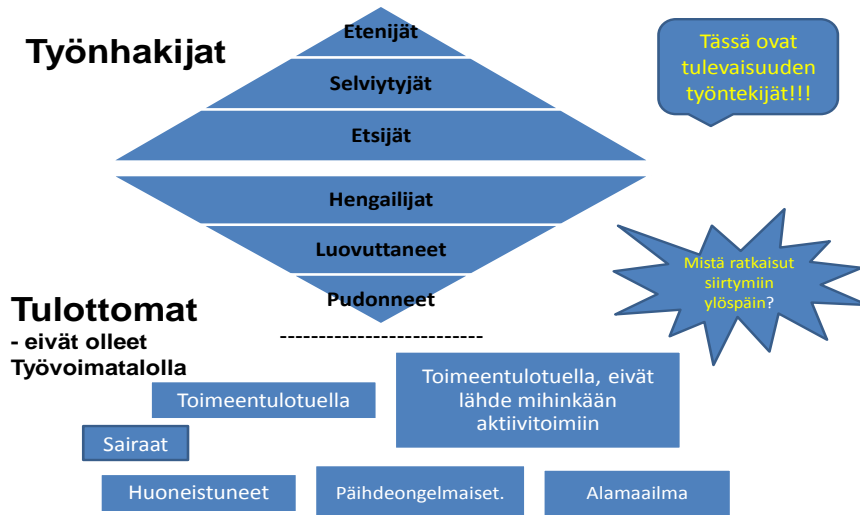
LIITTEET

Liite 1 (2) Nuorten eriytyminen, salmiakkikuvio selityksineen

Liite 2 Tutkimuslomake nuoret

Liite 1 (3)

Nuorten eriytyneet maailmat ja arvioidut siirtymät

AH 2014

Nuorten eriytyminen on silmiin pistävää, he ajautuvat yhä kauemmaksi toisistaan peruskoulun jälkeen. Toiset osaavat ja kykenevät loistavasti ottamaan irti kaikki koulutuksen mahdollisuudet esimerkiksi kansainvälistymisestä, tietotekniikasta ja harrasteryhmistä. Toinen ääripää on jo peruskoulun jälkeen syrjäytymiskehityksessä olevat ja erityisesti syrjään vetäytyvät nuoret, sillä heidän syrjäytymistään ei välttämättä edes huomata lyhyillä virastokäynneillä.

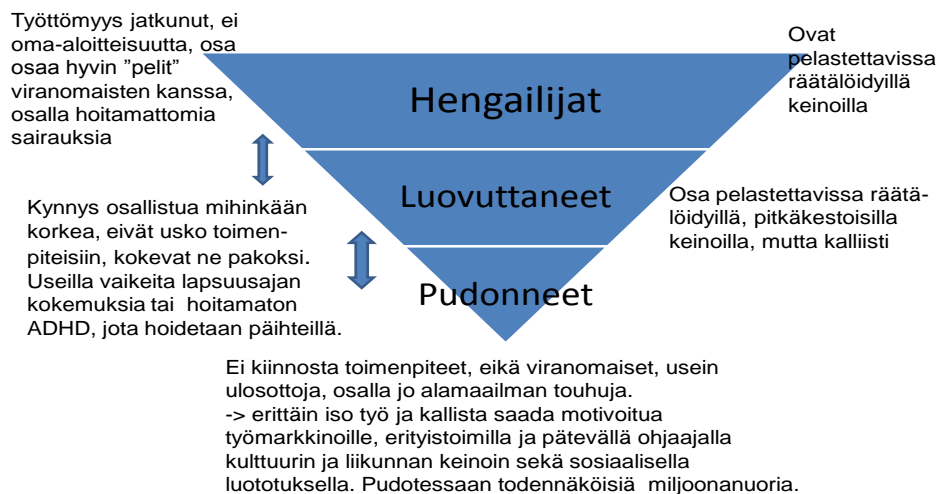
Kun kuviota tutkitaan tarkemmin, voidaan todeta, että osien koot kuvaavat määriä, min-kä verran nuoria arvellaan olevan kussakin ryhmässä. Etenijöitä on siis vähän työttömänä, mutta hekin tarvitsevat usein tukea tai ainakin sopivan työharjoittelupaikan, joka tukee heidän tulevaa koulutustaan. Väli vuoden viettäminen lukion jälkeen voi merkitä pääsyä eteenpäin tai pahimmassa tapauksessa luisua alaspäin.

Nuorten eriytyneet maailmat

Paltamon kokemusten perusteella kasvaa huoli siitä, putoaako yhä enemmän nuoria salmiakkikuvion yläosasta alaosioon. Kaikki nuoret eivät tiedä, mitä haluaisivat tehdä isona, monen tulevaisuus riippuu paljon siitä, miten he viettävät ”ajelehtimisaikansa”. Hyvät ihmissuhteet, vanhempien tuki ja harrastukset ehkäisevät turhautumisen tunnetta ja syrjäytymistä. Kaikilla ei valitettavasti ole niitä.

Nuorten eriytyneet maailmat ja siirtymät 2

Salmiakkikuvion alaosion nuorilla on jo erilaisia ongelmia, ylivelkaantuneisuus ja huonot viranomaiskokemukset vaikeuttavat tukitoimia, sillä usko siihen, että tuki on todella heitä varten on monella jo hiipunut. Heillä voi olla myös hoitamattomia sairauksia, joita lääkitään erilaisilla päihteillä tai sekakäytöllä. Alaosion nuorten pääseminen yläosioon

edellyttää yhteiskunnalta isoja taloudellisia panoksia sekä yksilövalmennukseen että oikea-aikaiseen kuntoutukseen.

Mikäli heidät jätetään yksin, on vaarana, että he putoavat tai katoavat tulottomien joukkoon. Se tulee kalliiksi yhteiskunnalle, sillä syrjäytyneen nuoren lähipiiri voi usein huonosti. Häpeä ja epäonnistumisen tunne vanhempana voivat johtaa myös vanhemman työkyvyttömyyteen. Monet vanhemmat ovat voimattomia pahoinvoivan nuoren kanssa. Siksi nuorten huostaanotot ovat viime vuosina lisääntyneet.

Epäluottamus ”systeemiin” on voimakasta ja katuhuhut vahvistavat sitä, joten monet uskovat enemmän niitä ja kavereita kuin viranomaiskieltä puhuvia ”luukkuja”, joiden palvelut etäännyvät koko ajan fyysisesti joko pankkitunnusten, nettipalvelujen tai jonotettavan puhelimen taakse. Nuorten tietotekniikan osaaminen ei tarkoita sitä, etteivät he tarvitsisi yksilöllistä ja kasvokkain tapahtuvaa ohjausta.

Kun Paltamoon palkattiin etsivä nuorisotyöntekijä, alkoi löytyä myös kadoksissa olleita nuoria. He voivat yhteiskunnan näkökulmasta ajautua niin sanotuiksi miljoonanuoriksi, joiden tulevaisuus on joko kokonaan tai pääosin tukijärjestelmien varassa ja sukupolvien välisen rahoitusmallin mukaisesti he eivät kykenisi rahoittamaan omaa osuuttaan hyvinvointijärjestelmästä. Miljoonanuoria on aina ollut, mutta tämän päivän ja tulevaisuuden kysymys kuuluu, kuinka paljon menetämme nuoria syrjäytymisen ja osittain järjestelmän syrjäyttämisenä. Paltamossa nämä ilmiöt tulivat näkyviksi, kun kaikki työllistettiin.

Kadoksissa olevat nuoret eivät ole työnhakijoina, mutta osa heistä on toimeentulotuki-asiakkaina, mutta eivät halua asioida kasvokkain sosiaalityöntekijän kanssa. Osa asuu kotonaan, eikä poistu huoneistaan (huoneistuneet/komeroituneet), osa on sairaita diagnoosilla, osa ilman. Heidän saaminen palveluiden piiriin vaatii äärimmäisen hienovaaraista työskentelyä ja luottamuksen saavuttamista.

Osa kadonneista hankkii elantonsa rikosten kautta ja he ovat usein yhteydessä kasvukeskusten alamaailman kanssa, sen ansaintakeinot voimistuvat ja muuttavat muotoaan koko ajan. Uusia syrjäytymisvaarassa olevia nuoria rekrytoidaan alihankkijoiksi.

Tämä kaikki on ilmiönä esillä myös Paltamossa, mutta pienessä mittakaavassa. Isomilla paikkakunnilla kadonneiden nuorten tilanne on monimuotoisempi.

Tulottomista nuorista vain murto-osa tuli Työvoimatalolle, koska he eivät olleet työnhakijoita.

Liite 2.

Haastattelukysymykset nuorille

1. Taustakysymyksiä:
  - 1.1. Ikä, sukupuoli, nykyinen asuinpaikkakunta
  - 1.2. Miten asut nykyisin?
  - 1.3. Nykyinen sosiaalinen tilanne, toimeentulo
  - 1.4. Onko sinulla ajokortti ja auto?
  - 1.5. Miten liikut lyhyet ja pitkät matkat?
  - 1.6. Kuinka pitkään oli Työtä Kaikille –hankkeessa (oma arvio)?
2. Polku Työtä Kaikille –hankkeen jälkeen
  - 2.1. Työsuhteesi Paltamon hankkeessa päättyi xx?
  - 2.2. Mitä olet tehnyt sen jälkeen?
  - 2.3. Minkä asioiden koet yleisesti vaikuttaneen siihen, että olet nyt tässä tilanteessa?
3. Kysymyksiä salmiakkikuviosta
  - 3.1. Missä kohti kuviota arvioit itse olleesi ennen Paltamon mallia?
  - 3.2. Missä kohdassa salmiakkikuviota ajattelet nyt olevasi?
  - 3.3. Minkä tekijöiden arvioit vaikuttaneen siihen, missä olet nyt?
  - 3.4. Missä kohdassa kuviota luulet olevasi 5 vuoden kuluttua?
4. Paltamon mallin vaikutukset
  - 4.1. Mitkä asiat Paltamon mallissa koit eniten hyödyttäneen sinua?
  - 4.2. Kävitkö nuorten kuntoutusohjaajan luona? Miten koit sen?
  - 4.3. Osallistuitko Työvoimatalon ryhmätoimintoihin, kuten karaokeen, kehittäjäryhmään, filosofin keskusteluihin, keramiikkaan, liikuntaryhmiin?
  - 4.4. Olitko mukana työ- ja toimintakyvyn arvioinnissa? Oliko siitä hyötyä sinulle itsellesi ja omissa valinnoissasi?
5. Yleinen kokemus Paltamon mallista
  - 5.1. Miltä sinusta nyt tuntuu, oliko Paltamon malli nuorille pakkotyöllistämistä vai mahdollisuus oman tulevaisuuden suunnitteluun työn lisäksi?
  - 5.2. Mitä hyvää ja huonoa Paltamon mallissa oli yleisellä tasolla arvioituna?
6. Mitä vielä haluat sanoa? Miten koit tämän haastattelun?